

KLASİK İSLÂM KAYNAKLARINDA MÜZİK TARTIŞMALARI

Pehlül Düzenli*

GİRİŞ

Genel olarak nağmeler ve nağmeleri daha güzel hale getiren her türlü çalışmayı kapsayan bir sanat¹ olarak tanımlanan müziğin tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Varolduğu günden bugüne ne kendisinden büsbütün vazgeçilebilmiş, ne de bütünüyle kabullenilebilmiş bir konudur müzik. Her zaman ve her ortamda güncelliğini korumuş, birçok tartışmaya konu teşkil etmiş, lehte ya da aleyhte hakkında çok şey söylenmiştir.

Kaynağı itibariyle müziğin iletişim ihtiyacından doğduğu², Allah tarafından özel bir öğreti olduğu³; "bezm-i elest" hatırası⁴, kainattaki ahengin sezgisi⁵; yaratılıştan var olduğu⁶, fiziksel bir olay olduğu⁷, filozofların bir buluşu⁸, efsundan doğduğu⁹, yakarış ihtiyacından kaynaklandığı¹⁰, zevk ve eğlence ihtiyacından doğduğu¹¹, göklerin ve göklerdeki meleklerin sanatı olduğu¹² vs. gibi birçok teori ileri sürülmüştür.

*Kaptan-ı Derya İbrahim Paşa Camii İmam Hatibi, Süleymaniye-Emimönü/İstanbul erist67@yahoo.com

¹ Fârâbî, *Kitabu'l-Mûsîka'l-Kebîr*, (Nşr., Eckhard Neubauer), Institute for the History of Arabic-Islamic Science, Frankfurt, 1998, s., 8-9.

² İbn Abdi Rabbih, *el-İkdu'l-Ferid*, Mısır, 1321, III, 188.

³ Kuşeyrî, *Risâle*, Mısır, 1959, s. 168, 170; Katip Çelebi, *Keşfuzzunûn*, İst., 1972, II, 1902-1903; Fethullah eş-Şîrvânî, *Mecelletü'l-Mûsîkâ*, (Nşr: Fuad Sezgin) Frankfurt, 1986, s., 20-26; Ladikli Mehmet Çelebi, *Zeynü'l-Elhân*, İst. Üniv. Ktp., Yzm., 4380, vr., 126a-127a;.

⁴ Kuşeyrî, *Risâle*, s. 168; Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mesnevî ve Şerhi*, Ank., 1985, IV, 115-116.

⁵ Fethullah Şîrvânî, *Mecelletü'l-Mûsîkâ*, s., 26-27; Ladikli, *Zeynü'l-Elhân*, vr., 126a-127a; Hermetica, II, 464'den naklen Çetinkaya, Yalçın, *İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi*, İst., 1995, s. 44; Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, IV, 115-116; Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, (Hzr. M. Faruk Meyan), İst., 1997, I, 181-182.

⁶ Arel, Hüseyin Saadettin, *Müzik Tarihi Notları*, (Haz., H.Güngör, İ. Bağcılar, Basılmamış Ders Notları) Süleymaniye Ktp., Şerif Muhyiddin Targan Bağışı, nr., 478, s., 4.

⁷ Senâ, Cemil, "Fârâbî" md., *Filozoflar Ansiklopedisi*, İst., 1975, II, 103-104.

⁸ Arel, *Müzik Tarihi*, s. 4.

⁹ Arel, *Müzik Tarihi*, s. 3-4.

¹⁰ Yiğitbaş, M. Sadık, *Dil, Din ve Mûsîki*, (Giriş Yazısı), İst., 1968, s., 16.

¹¹ İbn Ebiddünyâ, *Zemmi'l-Melâhî*, Beyrut, 1993, s. 75; Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, Beyrut, 1410, 5107, 5018; Gazzâlî, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, İst., 1985, VI, 167; İbn Haldun, *Mukaddime*, İst., 1990, II, 432, 437; Arel, *Müzik Tarihi*, s. 4; Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, (Çev. Salih Tuğ), İst., 1980, II, 422.

¹² Ataman, Ahmed Muhtar, *Mûsîki Tarihi*, İst., 1928, II, 35

İnsanların ruh yapıları üzerindeki etkilerine dair de lehte ya da aleyhte buna benzer birçok yorum yapılmıştır. Lehinde olarak, ahlâkî şahsiyetin müzikle olgunlaşacağı¹³, müziğin insan zihnini geliştirip onda bir yaratma gücü oluşturacağı¹⁴, aşkı doğurduğu¹⁵, insanı güzellik sevgisine götürdüğü¹⁶, dilin kemal, dinin ahlak, müziğin de ulûhiyet sembolü olduğu¹⁷, müziğin âşıkların gıdası olduğu¹⁸, ruhun gıdası olduğu¹⁹, hikmete dair bir fen olduğu²⁰, mûsikî makamlarından her birinin nice derde devâ, nice hastalıklara şifa, nice tabiata safâ, nice kalbe cilâ ve nice ruha gıda olduğu²¹ gibi görüşler ileri sürülürken; aleyhinde olarak müziğin zinanın büyüğü olduğu²², utanma duygusunu azaltıp, şehveti artırıp, şahsiyeti yıktığı, içkinin yerini tutarak onun yaptığını yaptırdığı...²³, günahların öncülerinden birisi olduğu²⁴, şarabın beden, müziğin de ruh olarak kabul edilmesi halinde, keyif ve eğlencenin bunlardan fıskırdığı ve bunların keyif ve eğlenceye kaynaklık eden bir menba suyu olduğu²⁵ gibi bir çok görüş ileri sürülmüştür.

İnsanlar bir yandan müzik faydalı mıdır, zararlı mıdır sorularını sorup, hararetli tartışmalara girerken diğer yandan müziği sağlıktan eğlenceye, savaştan kutlama ve ağıtlara kadar hayatın her alanında etkin bir şekilde kullanmaya devam ediyorlardı.. Özellikle Davud (a.s.) ve Lokman-ı Hakîm'in müzikle hastaları tedavi ettikleri²⁶, Eski Yunan'da²⁷ ve İslâm tarihinin çeşitli dönemlerinde bu alanda özel hastanelerin kurulduğu²⁸ ve günümüzde dahi bu uygulamaların daha ileri seviyelerde icra edildiği²⁹, ilgili kaynakların hemen bütününde yazılıp çiziliyordu.

Tarih boyu hayatın hemen her alanında icra edilen müzik, icra şekli ve muhtevasına göre askerî müzik (marş), dînî mûsikî, eğlence müziği, dinlenme müziği vb. bir çok kısımlara ayrılmıştır. Ne var ki kaynaklarda yer alan bilgilere bakıldığında bu müziklerden eğlence müziği ve dînî mûsikînin dışında kalanların genelde kabul gördüğü, müziği bütünüyle zararlı görüp reddedenlerin dahi bu çeşit müzikler hakkında olumlu görüş belirtmekten geri durmadıkları görülecektir. Dolayısıyla tarihte müzik tartışmalarının esasen dînî mûsikî ile eğlence müziği üzerinde yoğunlaştığı farkedilecektir. İnsanlık tarihinin bir parçası olarak İslâm tarihinde de müzik bu kabul ve redler arasında gidip gelmiş, hakkında bir çok yorum yapılmış ve eserler telif edilmiştir. Bu yorum ve eserlerde de tartışmaların genelde dînî mûsikî ile eğlence müziği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

¹³ Konfüçyüs, *Seçme Konuşmalar*, İst., 1997, s., 73.

¹⁴ Aristoteles, *Politika*, (Çev. Mete Tuncay), İst., 1975, s., 240-241

¹⁵ Ataman, *Musiki Tarihi*, II, 35.

¹⁶ Eflâtun, *Devlet*, (Çev., Sabahaddin Eyüboğlu, M.Ali Cimcoz), İst., 1958, s., 146

¹⁷ Yiğitbaş, *Din, Dil ve Mûsikî*, s., 2

¹⁸ Gölpinarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, IV, 116.

¹⁹ Kalender, Ruhi, "Ruhî Hastalıkları Tedavisinde Musiki", *AÜİF Dergisi*, 1989, sy. XXXI, s., 278-279.

²⁰ Yusuf Nâbî, *Hayriye*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmut Efendi, 3693, vr., 24b-25a.

²¹ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, I, 182.

²² İbn Ebiddünya, *Zemmü'l-Melâhî*, s., 74; Gazzâlî, *İhyâ*, VI, 167

²³ İbn Ebiddünya, *a.g.e.*, s., 75; Beyhakî, *Şuab*, 5108; Gazzâlî, *İhyâ*, VI, 167

²⁴ Beyhakî, *Şuab*, 5106, 5109; Gazzâlî, *İhyâ*, VI, 167

²⁵ Hitti, *İslâm Tarihi*, II, 422

²⁶ Kalender, a.g.m., s. 274.

²⁷ Kalender, a.g.m., s. 275.

²⁸ Kalender, a.g.m., 277-279.

²⁹ Kalender, a.g.m., 277-278.

Bu makalede, müzik hakkında İslâm kaynaklarında yer alan tartışmalar özetle aktarılmaya çalışılacaktır.

İSLÂM KAYNAKLARINDA MÜZİKLE İLGİLİ YORUMLAR VE DAYANAKLARI

İslâm kaynaklarında müzikle ilgili tartışmaların "ses sanatı" olarak, dinlenme, kutlama, yolculuk, eğitim, eğlence ve ibadet açılarından ele alınarak tartışıldığı görülmektedir. Burada bunlardan "ses sanatı" olarak, dinlenme, kutlama, yolculuk, eğitim ve eğlence amaçlı müzik icraları ile ilgili tartışmalar incelenmeye çalışılacaktır. İbadet amaçlı (dînî mûsikî) konusuna hacminin genişliği sebebiyle burada girmeyeceğiz.

I. "SES SANATI" OLARAK MÜZİK

İslâm'ın birinci kaynağı Kur'ân-ı Kerim'de hangi çeşidiyle olursa olsun doğrudan müziği konu edinen bir âyet-i kerim bulunmamaktadır. Hadîs-i şeriflerde doğrudan müziği konu edinen bir çok rivâyet bulunmakla beraber, sadece güzel ses olması sebebiyle müziği değerlendiren bir hadise rastlanmamıştır. Klasik kaynaklarda ise bu konuda en geniş bilgi İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) ve İmam Şâtıbî'de (ö. 790/1388) görülmektedir. Bununla birlikte kaynaklarda yer alan "et-teğanniyyü'l-mücerred" (yalın müzik, eşliğinde çalgı aleti bulunmayan makamlı güzel ses) kavramını ve bu husustaki yorumları müziğin bu yönü açısından değerlendirmek mümkündür.

"Ses sanatı" olarak müziği inceleyen ya da bu konuda fikir beyan eden hemen bütün alimlerin bu çeşit müziğe genelde müsbet yaklaştıkları ve bu yönüyle müziğe cevaz verdikleri görülmektedir.

Konuyu "es-savtül-mevzûn/es-savtül-gayru'l-mevzûn" (ölçülü/nağmeli ve ölçüsüz/nağmesiz ses) tabirleriyle özel olarak inceleyen ve "sadece güzel ses dinlemek maksadıyla müzik dinlemek mubahtır" diyen Gazzâlî'nin³⁰ tahlili özetle şöyledir:

Her şeyden önce müzik bir sanattır. Bundan dolayı müzikte aslanan mubah olmasıdır. Müzik çok yönlü bir konudur. Bunları önce tek tek ele alıp, sonra toptan değerlendirmek gerekir.

Müzikde, manası anlaşılan, kalbi hareketlendiren, vezinli ve güzel ses vardır. En genel vasfı güzel ses olmasıdır. Güzel, hoş ses, vezinli ve vezinsiz olmak üzere iki kısma ayrılır. Vezinli olanlar da şiirler gibi manası anlaşılanlar ile canlı ve cansız varlıkların sesleri gibi manası anlaşılmayanlar olmak üzere iki kısma ayrılır:

a- Vezinsiz güzel ses: Vezinsiz güzel sesin haddizatında haram olmaması gerekir. Bilakis hem âyet ve hadis hem de kıyas bunun helal olmasını gerektirir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "(O Allah) yaratmada dilediğini artırır".³¹ Bir görüşe göre bu artırılan şey güzel sestir." *Seslerin en çirkini şüphesiz merkeplerin sesidir*".³² Bu âyet-i kerime dolaylı olarak güzel sesi övmektedir.

Peygamber (s.a.v.)'den gelen bazı rivâyetler de şöyledir: Katâde'den şöyle rivâyet edilmiştir: "Allah Teâlâ, bütün peygamberleri güzel yüzlü ve güzel sesli olarak göndermiştir. Ey

³⁰ Gazzâlî, *a.g.e.*, VI, 199.

³¹ Fâtır (35) 1.

³² Lukman (31) 19.

Muhammed ümmeti, sizin peygamberiniz (s.a.v.) bütün peygamberlerden daha güzel yüzlü ve daha güzel sesli idi..". Ebu Hureyre rivâyet ediyor: Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ, güzel sesiyle cehren ve teğanni ile Kur'ân okuyan bir peygambere kulak verdiği gibi hiçbir şeye kulak vermemiştir". Ebu Musa (r.a.) Peygamber (s.a.v.)'in kendisine: "Sana Âl-i Davud'un mizmarlarından bir mizmar verildi". dediğini rivâyet etmektedir.

Buraya kadar zikredilen delillerin sadece Kur'ân-ı Kerim okumakla ilgili olduğu şeklinde bir itiraz ileri sürülemez. Çünkü bu takdirde bülbülün sesini dinlemenin de haram olması gerekir.

Manası anlaşılmayan sesleri dinlemek caiz olduğuna göre, içinde hikmet ve doğru şeyler olan sesleri dinlemek niçin caiz olmasın? Üstelik bazı şiirlerde hikmet bulunduğu da bir gerçektir.

Müzik, güzel ses işitme duyusunun, kendisine mahsus olan şeylerden zevk almasıdır. İnsanın beş duyu organı ve aklı vardır. Her duyu organının kendisine mahsus bir idraki ve her idrak edilenin de zevk verme özelliği vardır. Gözün, dilin, tatmanın, dokunmanın ve aklın hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeyler olduğu gibi kulağın da hoşlanıp hoşlanmayacağı şeyler olabilir. Diğer duyu organlarının hoşlandıkları şeyler helal olduğuna göre, kulağın da hoşlandığı şeylerin helal olması gerekir.

b- Vezinli güzel ses: Vezinli sesler, cansız varlıklar ile insan ve diğerlerinden oluşan canlı varlıklar olmak üzere iki kısımdır. İnsanın dışındaki diğer canlıların –mesela bülbül gibi- seslerini dinlemek haram değildir. İnsan ve cansızların seslerini dinlemek de bunlara kıyasen haram olmaması gerekir. Ancak, cansızlardan eğlence âletleri (melâhî), telli çalgı âletleri (evtar) ve üflemeli çalgı âletleri (mezamîr) ayrı değerlendirmelidir. Çünkü bunlar özel nas ile yasaklanmışlardır. Bunların yasaklanışlarının sebebi ise genelde içki ve kadın âlemlerini hatırlatmaları ve insanları oralara sürüklemeleridir. "Harama vesile olan her şeyin yasak olması" prensibi gereği bu aletler de yasaklanmışlardır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, çalgı veya çalgı aletlerinin haramlığının sebebi zevk ve lezzet değil başka şeylerdir.

c- Vezinli anlaşılır sesler: Manası anlaşılır vezinli müzik, şiirdir. Diğerleri gibi insanın boğazından çıkan bu kısmın farkı, manasının anlaşılır olmasıdır. Yalın olarak güzel vezinli söz haram olmadığına göre, güzel sesle söylenenin de haram olmaması gerekir. Ancak, içinde sakıncalı ifadeler olursa o zaman onun düz yazısı da, şiiri de, konuşması da haram olur.³³

Müziği "güzel ses" olma boyutuyla inceleyen İmam Şâtîbî de konuyu geniş olarak tahlil etmekte ve benzer yorumlarla benzer sonuçlara varmaktadır³⁴.

Şâfiî mezhebi alimlerinden Sübkî'nin (ö. 756/1355) dolaylı da olsa müziğin bu yönü açısından değerlendirilebilecek bir görüşü şöyledir: "Şarkı söylemeyi sanat edinmeksizin, kendi halinde şarkı söylemede bir sakınca yoktur. Çünkü "Hz. Ömer evine girdiği zaman bir ya da iki beyt terennüm ederdi. Birgün böyle terennüm ederken Abdurrahman b. Avf yanına gelmişti. "Beni duydun mu ey Abdurrahman" dedi. O da "Evet duydum" dedi. Hz. Ömer "Biz evlerimizde yalnızbaşına kaldığımız zaman insanların söyledikleri şeylerden söyleriz" dedi.³⁵

³³ İhyâ, VI, 140-144.

³⁴ Şâtîbî, Muvâfakât, Beyrut, ts., III, 225-239.

³⁵ Sübkî, Tekmiletü'l-Mecmû, Mısır, ts., XX, 230.

Konuya "et-teğanniyyü'l-mücerred" ifadesiyle yer veren kaynakların başında hanefî kaynakları gelmektedir. İlk hanefî kaynaklarında (zâhiru'r-rivâye) ve muteber metinlerde (mütûn-i erbaa) doğrudan ve açıkça bu hususla ilgili her hangi bir görüşe rastlanmamaktadır. Sonraki kaynaklarda "meşâyih" (sonraki alimler) ifadesiyle isim vermeden nakledilen görüşlerde konuyla ilgili bazı yorumlar bulunmaktadır. Ancak bu yorumlarda bir görüş bütünlüğü bulunmadığı gibi, ileri sürülen iddiaların dayanaklarına da yeteri kadar yer verilmemiştir. Zeylaî (ö. 743/1343)³⁶ ve Haskefî (. 1088/1677)³⁷, bazı alimlerin yalın müziğin (et-tağanniyyü'l-mücerred) her çeşidini haram kabul ettiklerini, bunun mezhebin genel görüşü olduğunu ve hatta bunu büyük günahlardan saydıklarını ifade etmişler, Fetâvâ-yı Hindiyeye'de de aynı görüşe yer verilmiştir³⁸. Peygamber (s.a.v.)'in şu sözünü de bu görüşlerine dayanak olarak göstermişlerdir: "Ümmetimden öyle topluluklar çıkacak ki, zinayı, ipeği, içkiyi, ve çalgı aletlerini helal sayacaklar. Yine bazı topluluklar, büyük bir koyun sürüsüyle dağın başında konaklayacak, onlara bir fakir ihtiyacı için geldiğinde "yarın gel" diyecekler. Allah Teâlâ da onları bir gece ansızın helak edecek, dağı başlarına yıkacak. Diğer bir kısmını da kıyamete kadar domuz ve maymun sûretine çevirecektir".³⁹ "Ümmetimden bir kısım insanlar içkinin adını değiştirerek içecekler, başlarında çalgılar çalınacak, şarkıcı kadınlar şarkı söyleyecekler; Allah da onları yerin dibine batırarak, onlardan bir kısmını da maymun ve domuzla çevirecektir".⁴⁰

Ne var ki, Hanefî alimlerinden Abdülğânî Nâblusî (ö. 1143/1731) bu hadislerin bu şekilde yorumlanmasını eleştirerek, hadislerin böyle bir hüküm ifade edemeyeceklerini iddia etmiştir. Nâblusî'ye göre "Müzik, müzik olduğu için haram değildir. Böyle olacak olsa bütün coşturucu güzel seslerin de haram olması gerekir. Bu ise yanlıştır. Bilakis müziğin haram oluşu, eğlence (lehv) özelliği taşımasından dolayıdır. Çünkü müzikle ilgili nakledilen hadisler genelde eğlence (lehv) şartı ile kayıtlıdır. Bu kaydın bulunmadığı hadisler ise, genel muhtevâyâ göre yorumlanır. Dolayısıyla müziğin haram olabilmesi için, gerek şarkı gerekse çalgı aletlerinin eğlence (lehv) özelliği taşıması şarttır. Eğlence (lehv) özelliği taşımayan müzik haram olamaz"⁴¹ İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) de, "Çalgı aletleri (âlatü'l-lehv), zatından dolayı haram (haram li aynihi) değildir. Bilakis ya dinleyendeki veya kullanandaki bazı özelliklerden dolayı haram olurlar. Haram veya helal oluşu bunlardan birisiyle tespit edilir. Dikkat edilirse bu aletlerin çalınması, dinleyiş niyetine göre bazen haram bazen de helal olmaktadır. Genel bir kaide de vardır ki: "İşler maksatlarına göredir" diyerek Nâblusî ile aynı görüşleri paylaşmıştır.⁴² Yine Hanefî alimlerinden Kâsânî (ö. 587/1191), "müzik kalbi hassaslaştırır" gerekçesine dayanarak "eğlence (lehv) maksadı gütmeksizin, yalnızlığı gidermek amacıyla kişinin kendi kendine şarkı söylemesinde bir sakınca olmayacağını ifade etmektedir⁴³. İbn Hümâm'ın (ö. 861/1457) görüşü de bu yöndedir⁴⁴.

³⁶ Zeylaî, Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik, Mısır, 1313, VI, 14.

³⁷ Haskefî, Dürrü'l-Muhtar Şerhu Tenviri'l-Ebsâr, (İbn Âbidîn Haşiyesiyle), İst., 1260, IV, 592.

³⁸ el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, Mısır, 1310, V, 351.

³⁹ Zeylaî, Tebyîn., VI, 13. Hadisle ilgili değerlendirmeler için bkz. 192. dipnot.

⁴⁰ Zeylaî, Tebyîn., VI, 13-14. bkz. 192. dipnot.

⁴¹ İdâhu'd-Delâlat fi Semâ'i'l-Âlât, Süleymaniye Ktp., Esat Ef., nr. 1762/1, vr., 7a-b, 8a-b, 9a, 11a, 27a-28a.

⁴² İbn Âbidîn, Hâşiyetü Redd'i'l-Muhtâr, İst., 1260, V, 307

⁴³ Bedâiyü's-Sanâ'i, Beyrut, 1986, VI, 592.

⁴⁴ Fethu'l-Kadir, Beyrut, ts., VI, 482.

Buna mukabil alimlerden, bu şekliyle müziğin (et-teğanniyyü'l-mücerred) her çeşidi ile mubah olduğunu söyleyenlerin⁴⁵ yanında, Lokman suresinin 6. âyet-i kerîmesine dayanarak mekruh olduğunu söyleyenler de olmuştur.⁴⁶

Mâlikî mezhebi alimlerinden Zürcânî (ö. 1122/1710)'nin müziğin bu yönünü ilgilen-diren bir yorumu şöyledir: "Söz veya icrasında haram unsuru taşıyan müziği dinlemek ya da icrâ etmek haramdır. Bunun bir defalığına ya da sürekli, çalgı âleti eşliğinde ya da yalnız sözlü, düğün ya da benzeri meşru eğlencelerde icrâ edilmesi bu hükmü değiştirmez."⁴⁷ Zürcânî bu ifadeyle mezhebin genel görüşünü nakletmiş, ancak bu yorumların dayanakları hakkında bir bilgi vermemiştir:

Hanbelî fakihlerinden İbn Kudâme (ö. 620/1223) konuyla ilgili olarak mezhebin görüşünü naklettikten sonra kendi yorumuna da yer vermiştir. İbn Kudâme'nin mezhebin görüşü ile ilgili açıklaması şöyledir: Sa'd b. İbrahim, Ebu Bekr el-Hallâl ve arkadaşı Ebu Bekir Abdülaziz ile Medine ehlinde bir çoklarına göre şarkı mubahtır. Ebu Bekir Abdülaziz bunu, ağıtta olduğu gibi söz veya icrasında bir sakınca olmaması şartına bağlamaktadır. Delil olarak da şunları ileri sürmüşlerdir: Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir: "Benim yanında iki genç kız şarkı (gînâ) söylüyorlardı. Ebu Bekir (r.a.) yanıma geldi ve 'Peygamber evinde şeytan düdükleri mi?' diye çıktı. Peygamber (s.a.v.) de 'onları bırak, çünkü bugün bayram günüdür' buyurdu". Hz. Ömer de (r.a.) şöyle buyurmuştur: "Şarkı yolcunun azığıdır".⁴⁸ Mezhebin görüşünü bu şekilde nakleden İbn Kudâme kendi görüşüne de şöyle yer vermiştir: "Şarkıcı olarak isim yapmayıp, konser vermeksizin kendi kendine terennüm eden, ya da sadece kendisi için şarkıcı cariyeye ve köle edinen kişiler tartışma konusu olmuştur. Bu şekildeki şarkıyı mübah sayanlara göre bu gibi kişilerin şâhitlikleri reddedilmez; haram sayanlar ise "bu şekildeki şarkıya devam edilir ve sürekli yapılırsa küçük günaha ısrar olduğundan şâhitlikleri reddedilir, eğer sürekli olmazsa o zaman şâhitlikleri reddedilmez" demektedirler.⁴⁹

Yine hanbelî mezhebi alimlerinden İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ise "Sözlerin en güzeli Kur'ân olduğuna göre dinlenilmesi gereken şeyin de Kur'ân olması gerekir. Nitekim bu aynı zaman da bütün Peygamberlerin sünnetidir" diyerek, Kur'ân-ı Kerim'deki dinlemek ve okumakla ilgili âyetlerle mü'minlerin Kur'ân dinlerken duydukları coşkuyu anlatan âyetleri delil getirmiş ve "Okunması, dinlenilmesi ve coşulması gereken tek şey varsa o da Kur'ân'dır. Dolayısıyla aynı fonksiyonları icra etmek maksadıyla şarkı gibi başka şeylerin kullanılması caiz değildir" görüşünü ileri sürmüştür.⁵⁰

II. DİNLENME AMAÇLI MÜZİK

Müziğin insanların kulaklarına ve ruhlarına hoş nağmeler ileterek onların zevklerine hitap etmesinin yanında bir de yorgunluklarını giderip dinlenmelerine yardımcı olma özelliği de vardır. Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde müziğin bu yönü ile ilgili açık bir ifadeye rastlanmamaktadır. Ancak İslâm alimlerinin yalnızlığı giderme amaçlı müzikle ilgili yorumlarını bu açıdan değerlendirmek mümkündür. İslâm alimlerinin büyük çoğunluğunun bu

⁴⁵ Zeylaî, *a.g.e.*, IV, 222; Dâmâd, *Mecmau'l-Enhur*, İst., 1301, II, 190; Haskefî, *a.g.e.*, IV, 592

⁴⁶ Zeylaî, *Tebyîn*, IV, 222; Dâmâd, *Mecma'*, II, 190; Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, IV, 592; İbn Âbidîn, *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr*, IV, 592; V, 305.

⁴⁷ Şerhu'z-Zurkânî alâ Muhtasar Sidi Halîl, Beyrut, ts., VII, 159.

⁴⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Beyrut, 1984, XII, 42.

⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 43-44.

⁵⁰ İbn Teymiyye, *Mecmûatü'l-Fetâvâ*, Riyad, 1398, XI, 533

çeşit müziklere, söz veya icrasında dînî açıdan sakıncalı kabul edilen başka bir unsur bulunmadığı takdirde cevaz verdikleri görülmektedir.

Dinlenme amaçlı müziğin hükmü hususunda en açık yorum şâfiî alimi Remlî'den (ö. 1004/1595) gelmektedir. Remlî'nin yorumu şöyledir: "İş ve ağır yük taşıma esnasında yolculuk türküleri (hidâ) ve ninni gibi şarkılar söylemede bir sakınca yoktur. Hatta bu gibi şarkılar kişinin çalışma azmini artıracak ya da hac ve savaşta olduğu gibi kişiyi bir hayra teşvik edecek özellikte ise o zaman mendub olur. Ashab-ı kirâmın müzikle ilgili tutumları da bu şekilde yorumlanmalıdır."⁵¹ Mâverî de (ö. 450/1058) "kişinin yalnız başına evinde otururken dinlenme (istirvâh) amacıyla şarkı söylemesinin caiz olacağını" ifade etmektedir. Gerekçe olarak da Ömer b. Hattab'ın evinde yalnız başına kaldığında bazı şarkıları terennüm ettiğini, yine sahabenin ileri gelenlerinden Ebu'd-Derdâ'nın, "*ben dînî hizmetleri daha iyi yerine getirebilmem için bazı boş şeylerle kalbimi dinlendiririm*" sözünü ileri sürmektedir.⁵²

Hanefî alimlerinden Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805), Kâsânî, Zeylaî (ö. 743/1343), Molla Hüsrev (885/1480), Dâmâd (ö. 1078/1667) ve İbn Âbidîn'nin bu açıdan yorumlanabilecek görüşleri şöyledir: "Kişinin eğlence (levh) maksadı gütmeksizin, yalnızlığını giderme gayesiyle, kendi kendine şarkı söylemesinde bir sakınca yoktur."⁵³ Gerekçe olarak da Kâsânî "*Çünkü müzik (sem'â) kalbi hassaslaştırır.*"⁵⁴ yorumunu, Zeylaî ve İbn Âbidîn de "*Enes b. Mâlik, kardeşi ashâbın zâhidlerinden Berâe b. Mâlik'in yanına geldiğinde onu şarkı söylerken görürdü.*"⁵⁵ şeklindeki sahâbe uygulamasını ileri sürmüşlerdir. Şurunbilâlî (ö. 1069/1659), İbn Kemal'den (ö. 940/1534) naklen "lehv" amacı taşımayan bu çeşit müzikler konusunda alimlerin farklı görüşler ileri sürdüklerini, bir kısmının bu çeşit müziklerde bir sakınca görmediğini, Şemsüleimme es-Serahsî'nin (ö. 483/1090) bu görüşü benimsediğini; diğer bir kısmının ise ne maksatla icra edilirse edilsen müziği mekruh kabul ettiklerini, Şeyhülislâm'ın da bu görüşü benimsediğini kaydetmektedir.⁵⁶

Dinlenme amaçlı müziğin hükmü ile ilgili diğer bir açılım da yolculuk türküleri (hidâ) ile ilgili yorumlardır. Nakledilen hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre Araplar, kervan yolculuklarında bir yandan develerin daha hızlı yürümelerini temin etmek, bir yandan da kervan halkının yol yorgunluklarını gidermek amacıyla türküler söylemişlerdir. Rasulullah (s.a.s.)'den nakledilen hadisler, bu çeşit müziğe açıkça cevaz verir mahiyette olduğundan, alimlerin hemen bütünü bu gibi müziklerin cevazı hususunda fikir birliği etmişlerdir. Konuyla ilgili olarak kaynaklarda yer alan değerlendirmelerden bazıları şöyledir:

Hanefî alimlerinden Haskefî'ye göre: "Yolculuk türküsü (hidâ) veya ud (kadîb) gibi toplum tarafından çirkin karşılanmayan sade sözlü veya çalgı aleti eşliğinde söylenen müzikte bir sakınca yoktur. Eşliğinde oynama (raks) gibi eğlenceler icra edilecek kadar aşırı gidilmesi ise doğru değildir. Çünkü bu büyük günahlardandır."⁵⁷

İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) görüşü şöyledir: "Yolculuk türküleri (hidâ) ve bedevî şirirleri (neşîdül-a'râbî) ister az ister çok olsun caizdir. *Amr b. Şerîd babasından naklediyor: "Bir*

⁵¹ Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtac*, Mısır, 1967, VIII, 298.

⁵² *el-Hâvî'l-Kebîr*, Beyrut, 1994, XVII, 192-193.

⁵³ Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Şerhu Kitabî's-Siyerî'l-Kebîr*, (Thk. Salahuddin Münecid), Kahire, 1971, I, 101; Kâsânî, *Bedâ'î*, VI, 269; Zeylaî, *Tebyîn*, IV, 222; VI, 14; Molla Hüsrev, *Düreru'l-Hukkâm Şerhu Gururi'l-Ahkâm*, İst., 1308, II, 380; Dâmâd, *a.g.e.*, II, 190; Haskefî, *a.g.e.*, IV, 591; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 592.

⁵⁴ Kâsânî, *a.g.e.*, VI, 269

⁵⁵ Zeylaî, *a.g.e.*, IV, 222; İbn Âbidîn, *a.g.e.*, IV, 592.

⁵⁶ *Hâşiyetü Dürer*, II, 380; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VI, 482.

⁵⁷ Haskefî, *Dürü'l-Muhtâr*, IV, 591.

gün Peygamber (s.a.v.) beni bineğinin arkasına bindirdi ve bana 'Ümeyye b. Ebi's-Salt'in şiirlerinden bir şey biliyor musun?' dedi. Ben de 'Evet' dedim. 'Öyleyse söyle' dedi. Bir beyt okudum 'devam' dedi taki yüz beyt kadar kendisine okudum'. Ayrıca Hz. Peygamber yolculuklarında Abdullah b. Revâha'ya da yolculuk türküsü (hidâ) söyletmiştir.⁵⁸ Şâfiî alimlerinden Mâverdi'nin üzerinde durduğu önemli bir husus da, aşırı derecede müzikle ilgilenmenin doğru olmayacağıdır. Gerekçe olarak da, bunun kişiyi sefih yapacağını ileri sürmektedir.⁵⁹

Hanbelî mezhebi alimlerinden İbn Kudâme'ye göre "Yolculuk türkeleri (hidâ) mübahdır, söylenmesinde ve dinlemesinde bir sakınca yoktur. Çünkü Hz. Âişe (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: "Peygamber (s.a.v.) ile beraber bir seferde idik. Abdullah b. Revâha da çok güzel hidâ söylerdi ve erkeklerle beraberdi. Enceşe ise daha çok kadınların olduğu yerde hidâ söylerdi. Peygamber (s.a.v.) Abdullah b. Revâha'ya "topluluğu hareketlendir" dedi. O recez söylemeye başladı, Enceşe'de ona uyarak devaleri coşturdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ey Enceşe, biraz yavaş, billur kâseleri (kadınları) incitme" buyurdu.⁶⁰ İbn Müflih (ö. 884/1479) ise hidâ'nın şarkı (gına) seviyesine çıkmaması şartıyla caiz olacağını ifade etmiş, ayrıca bazı hanbelî alimlerinin hidâ'yı aynen şarkı gibi değerlendirerek yorumladıklarını da eklemiştir.⁶¹

III. KUTLAMA AMAÇLI MÜZİK

Kutlamanın çeşitli sebepleri vardır. Kaynaklarda bu sebeplerden bayram, hacca gidiş ve dönüş, savaşta gidiş ve zaferle dönüş, düğün, sünnet, beklenen birini karşılama amaçlı kutlamalar üzerinde durulduğu görülmektedir. Yine alimlerin hemen bütünü bu gibi amaçlarla icra edilen müziğin, icrasında ya da sözlerinde dince sakıncalı bir unsur bulunmadığı takdirde caiz olacağını ifade etmişlerdir.

A. BAYRAM KUTLAMALARI

İslâm kaynaklarında müziğin caiz olup olmayacağı konusunda en fazla gündeme gelen hadis, bir bayram günü Rasulullah (s.a.s.)'in evinde Hz. Âişe'nin icra ettiği bir eğlence ile ilgili hadistir. Ahmet Naim (ö. 1353/1934) bu olayın hicretin yedinci yılında meydana geldiğini, Hz. Âişe'nin o zamanki yaşının ise 15 olduğunu kaydetmektedir.⁶² Başta Buhârî ve Müslim olmak üzere çeşitli kaynaklarda yer alan bu hadise değişik varyantlarıyla şöyle gerçekleşmiştir:

Hz. Âişe'den rivâyet edilmektedir: Peygamber (s.a.s.) bizim yanımıza gelmişti.

1-Benim yanımda Kurban bayram günlerinden bir gün (eyyam-ı mina)⁶³ / Kurban ya da Ramazan bayramı⁶⁴, Ensar'ın cariyelerinden⁶⁵, iki cariye⁶⁶ / iki kayne⁶⁷, Buas günü Ensar'ın karşılıklı söyledikleri (tekavelet)⁶⁸ / atıştıkları (tekazefet)⁶⁹ şeylerden şarkı söylü-

⁵⁸ *el-Ümm*, Kahire, 1968, VI, 214-215; Mâverdi, *el-Hâvî'l-Kebîr*, XVII, 194.

⁵⁹ Mâverdi, *el-Hâvî'l-Kebîr*, XVII, 193.

⁶⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, XII, 44.

⁶¹ İbn Müflih, *el-Mübdî fî Şerhi'l-Muknî*, Beyrut, ts., X, 229.

⁶² Ahmed Naim, *Tecrid-i Sarih Tercüme ve Şerhi*, Ank., 1981, III, 160.

⁶³ *Buhârî*, Menâkib, 15; İdeyn, 25; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480.

⁶⁴ *Buhârî*, Menâkib, 46.

⁶⁵ *Buhârî*, İdeyn, 3; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1479; İbn Mâce, Nikah, 1888.

⁶⁶ *Buhârî*, İdeyn, 2; *el-Cihad ve's-Siyer*, 81; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480.

⁶⁷ *Buhârî*, Menâkib, 46.

⁶⁸ *Buhârî*, İdeyn, 3.

yorlardı (tuganniyanı bi ginai...), ⁷⁰/ şarkı söylüyor, def çalıyor ve vuruyorlardı⁷¹ / def eşliğinde oynuyorlardı⁷²/ şarkı söylüyor ve vuruyorlardı⁷³ / def çalıyor ve şarkı söylüyorlardı⁷⁴ / uğultulu seslerle şarkılar söylüyorlardı (teazefet)⁷⁵. Cariyeler meslekten şarkıcı (muğanniye) değillerdi. ⁷⁶

Peygamber (s.a.s.) yatağına yattı ve yüzünü çevirdi⁷⁷ / elbisesine bürünmüş bir halde idi⁷⁸. Ebubekir (r.a.) içeri girdi, beni / o iki kızı⁷⁹ azarladı ve şöyle dedi "Peygamber yanında / evinde⁸⁰ şeytan mızmarı / ları⁸¹ mı?" ⁸². Bunu iki defa söyledi⁸³. Peygamber (s.a.s.) ona döndü / yüzündeki örtüyü kaldırdı⁸⁴ ve "Bırak onları" ⁸⁵ / Her milletin bir bayramı var, bu gün de bizim bayramımız⁸⁶ buyurdu. Peygamber (s.a.s.) dikkatini bizden çevirince (ğafele) onlara göz işareti yaptım, çıkıp gittiler. ⁸⁷

O gün bayram günü idi⁸⁸ / O gün kurban bayramı günleri idi⁸⁹. Peygamber (s.a.s.) o gün Medine'de idi. ⁹⁰ Sudanlılar / Habeşliler mescidde⁹¹ mızrak ve kalkanları ile oynuyorlardı. ⁹² Ben genç bir kız idim oyuna düşkün genç yaşta bir kızın halini siz düşünün⁹³. Ebubekir onları engelledi. Peygamber (s.a.s.) "onları bırak" dedi ve "aman dikkat ey Erfideoğulları!" diye onları uyardı. ⁹⁴ Ya ben istemiştım, ya da o "seyretmek ister misin?" diye bana teklif etmişti. Ben "evet" dedim. Beni arkasına aldı, yanağına onun yanağına koydum. O "aman dikkat ey Erfideoğulları" diyordu. Ben yorulunca "yeter mi?" dedi. Ben "evet" dedim. "Öyleyse git" dedi. ⁹⁵ Peygamber (s.a.s.) beni elbisesi ile örtüyordu, ben de onları seyrediyordum. ⁹⁶

Bu hadis özellikle müziğe cevaz verenlerin en fazla baş vurdukları bir rivayettir.. Hadiste tartışmalara konu olan üç problem vardır: Kadın sesi (şarkı söyleyenlerden cariye

.....

⁶⁹ *Buhârî*, Menâkıb, 46

⁷⁰ *Buhârî*, İdeyn, 2; el-Cihad ve's-Siyer, 81; Menâkıb, 46 ; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁷¹ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25

⁷² *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1479

⁷³ *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁷⁴ *Nesâî*, Salâtü'l-İdeyn, 1579

⁷⁵ *Buhârî*, Menâkıbu'l-Ensar, 46.

⁷⁶ *Buhârî*, İdeyn, 3; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1479

⁷⁷ el-Cihad ve's-Siyer, 81.

⁷⁸ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480; *Nesâî*, Salâtü'l-İdeyn, 1579

⁷⁹ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25

⁸⁰ *Buhârî*, İdeyn, 3; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1479

⁸¹ *Buhârî*, İdeyn, 3

⁸² *Buhârî*, İdeyn, 2; el-Cihad ve's-Siyer, 81; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁸³ *Buhârî*, Menâkıb, 46

⁸⁴ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25; *Nesâî*, Salâtü'l-İdeyn, 1579

⁸⁵ *Buhârî*, İdeyn, 2; el-Cihad ve's-Siyer, 81; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁸⁶ *Buhârî*, İdeyn, 3

⁸⁷ *Buhârî*, İdeyn, 2; el-Cihad ve's-Siyer, 81; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁸⁸ *Buhârî*, İdeyn, 2; el-Cihad ve's-Siyer, 81; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1479, 1480

⁸⁹ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25; *Nesâî*, Salâtü'l-İdeyn, 1579

⁹⁰ *Nesâî*, Salâtü'l-İdeyn, 1579

⁹¹ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25

⁹² *Buhârî*, İdeyn, 2; el-Cihad ve's-Siyer, 81; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁹³ *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁹⁴ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25

⁹⁵ *Buhârî*, İdeyn, 2; el-Cihad ve's-Siyer, 81; *Müslim*, Salâtü'l-İdeyn, 1480

⁹⁶ *Buhârî*, Menâkıb, 15; İdeyn, 25

/ kayne şeklinde söz edilmesi, bir rivâyette onların meslekten müzisyen olmadıklarına vurgu yapılması), çalgı aletlerinin durumu (def çalındığından ve oynandığından söz edilmesi) ve çalgı aletleri hususunda Rasulullah (s.a.s.) ile Hz. Ebubekr'in tavırları. Hadis şarihleri arasında bu konularda hayli hararetli tartışmalar cereyan etmiştir. Ancak gerek kadın sesinin mahremiyeti ve gerekse çalgı aletlerinin fıkhi hükümlerine ileride özel olarak temas edileceğinden burada bu tartışmalara girmeyeceğiz.

B. DÜĞÜN MERASİMLERİ

İnsanların ömürlerinde nadiren yaşadıkları mutlu günlerini şenliklerle kutlamaları ve eğlenmeleri, tarihin hiçbir döneminde hiçbir toplum ve kültürün vazgeçemediği bir uygulamadır. Gelen rivâyetler Rasulullah (s.a.s.)'in zamanında da böyle olduğunu ve Peygamber (s.a.s.)'in bu uygulamalarda gördüğü kimi yanlışlıkları düzelterek geriye kalanlarını aynen onayladığını ve benimsediğini göstermektedir. Rasulullah (s.a.s.)'den düğünlerle ilgili olarak nakledilen hadisler evlilik düğünleri ile ilgili olduğu gibi sünnet düğünleri ile de ilgilidir.

I. EVLİLİK DÜĞÜNLERİ

Peygamber (s.a.s.) zamanında düğün eğlenceleri ile ilgili birçok rivâyet bulunmaktadır. Bunların kaynaklarda en fazla yer alanları şöyledir:

Âişe (r.a.)'den nakledildiğine göre: "O, bir kadını Ensardan birisi ile evlendirdiği zaman Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştu: "Ey Âişe! Düğününüzde eğlence yoktu. Halbuki Ensar eğlenceden hoşlanır".⁹⁷ Hâkim'den gelen bir rivâyette: "Çünkü Ensar eğlenceyi sever" buyurulmuştur.⁹⁸

Âişe (r.a.)'den rivâyet edilmiştir: "Peygamber (s.a.s.) bir düğün dolayısıyla Ensar kadınlarının yanına uğramıştı. Onlar şu türküyü söylüyorlardı: "O'na bir teke hediye etti / Ağlında meleyen / Senin eşinse çöllerde / Yarın ne olacağını bilir". Bunu duyan Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Yarın ne olacağını bilen yalnız Allah'tır".⁹⁹

Âmir b. Sa'd'den nakledilmiştir: "Bir düğün münâsebetiyle Kuraza b. Ka'b ve Ebu Mes'ûd el-Ensârî'nin yanına gittim. Cariyeler şarkı söylüyordu. Ben: "Siz Rasulullah (s.a.s.)'in arkadaşları ve Bedir ashabından olduğunuz halde sizin yanınızda bunlar (nasıl) yapılıyor?" dedim. Onlar: "İster bizimle kalırsın, istersen gidersin. Bize, düğünde eğlenmeye, musibet anında da ağlamaya izin verildi" dediler¹⁰⁰.

Rubeyy'i binti Muavviz b. Afrâ'dan nakledilmiştir." Düğün günümün sabahı Rasulullah (s.a.s.) yanıma geldi; senin şu anda oturduğun gibi döşeğe oturdu. Cariyeciklerimiz def çalıyor ve Bedir günü öldürülen aile büyüklerimle ilgili mersiyele söylüyorlardı.

⁹⁷ *Buhârî*, Nikâh, 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 269; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, Beyrut, 1983, IX, 49.

⁹⁸ Hâkim, *Müstedrek*, Beyrut, 1990, II, 200; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Mekke, 1994, VII, 288. Hâkim hadisin Şeyhahayn şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de buna muvâfakat etmiştir. (Hâkim, *Müstedrek*, II, 200)

⁹⁹ Hâkim, *Müstedrek*, II, 201-22; Heysemî, *Mecma'*, Kahire, 1407, IV, 289-290; Beyhakî, *Sünen*, VII, 289. Hâkim hadisin Müslimin şartlarına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de buna mevâfakat etmiştir. Heysemî de râvîlerin, sahih hadis râvîleri olduğunu zikretmiştir. (Hâkim, *Müstedrek*, nr. 2753; Heysemî, *Mecma'*, IV, 289-290)

¹⁰⁰ *Nesâî*, Nikah, 80; Tahâvî, *Şerhu Meânî'l-Âsâr*, Mısır, ts., IV, 294; Beyhakî, *Sünen*, VII, 289; Hadisin râvîleri güvenilir kişilerdir, isnadı sahihtir. (Cüdey', *Ehâdisü Zemmî'l-Çinâ ve'l-Meâzif fi'l-Mizân*, Tunus, ts., s., 50)

Bir ara birisi: "Aramızda yarın ne olacağını bilen Peygamber var" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.s.): "Bunu bırak, diğer söylediklerini söyle!" buyurdu.¹⁰¹

Hadis ile ilgili olarak İbn Hacer (ö. 852/1449) Mühelleb'den şunu nakletmektedir: "Bu hadis düşünlerin, def ve mübah olan şarkılarla ilanının caiz olduğunu göstermektedir. Toplumda önder sayılan bir kişinin mübahlık sınırını aşmadıkça, eğlenceli düşünlere katılması da bu hadise göre caizdir"¹⁰². Aynî (ö. 855/1451), "Bu hadis düşünlerin, zinadan ayırdedilebilmesi için def ve mübah olan şarkılarla ilanının caiz olduğunu göstermektedir"¹⁰³ diyerek kendi görüşünü belirttiikten sonra *et-Tavdîh* adlı eserden şunu nakletmiştir: "Alimler düşün yemeğinde def vb. aletler eşliğinde eğlenmenin (lehv) caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Hadislerde özellikle düşün üzerinde durulması ise, nikahın ilanı ve hukukunun sabit olması içindir"¹⁰⁴. Beğavî'nin (ö. 516/1122) yorumu da şöyledir: "İmam der ki: "Düşünü ilan etmek ve düşünde def çalmak müstehaptır" "Ben de derim ki: Düşün ve sünnet düşünlerinde def çalmak bir ruhsattır"¹⁰⁵.

Hadislerle ilgili bu yorumların yanında fıkıh kaynaklarında yer alan görüşler şöyledir:

Hanefî mezhebi alimlerinden Haskefi, Dâmâd ve İbn Âbidin'e göre düşün ve ziyafetlerde şarkı söylemenin bir sakıncası yoktur.¹⁰⁶ Haskefi ve Zeylaî düşünlerde def çalmanın¹⁰⁷, İbn Âbidin de def gibi davul çalmanın da din açısından bir sakıncasının olmayacağını¹⁰⁸ ifade etmişlerdir. Ancak İbn Âbidin, def çalmanın kadınlara özel bir durum olduğunu bundan dolayı da erkeklerin ne surette olursa olsun def çalmalarının kadınlara özenti sayılacağından mekruh olacağını belirtmiştir.¹⁰⁹ Hanefî mezhebinde düşün eğlenceleri hususunda tartışılan bir husus da İmam Ebu Hanife'den nakledilen "ben bununla (şarkılı eğlenceli bir düşünle) bir defa mübtelâ oldum, sabrettim" görüşüdür. Hanefî alimlerinin büyük bölümü bu cümlenin düşünlerde eğlence ve şarkının haram olduğunu gösterdiğini, çünkü "mübtela oldum" tabirinin haram işlerde kullanılan bir tabir olduğunu ifade etmişlerdir¹¹⁰. Ancak İbn Kemâl bu yorumu doğru bulmamıştır. O, hanefî kaynaklarındaki bu yorumu naklettikten sonra şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bu yorum tartışmalıdır. Çünkü "ibtılâ", mübah bile olsa sonucu sakıncalı olan şeylere de kullanılır. Nitekim Peygamber (s.a.v.) kadınlık görevi ile ilgili olarak "Kim yargı görevi ile mübtelâ olursa.." şeklindeki hadisinde "ibtılâ" kelimesini kullanmıştır. (Yargı görevi ise haram bir iş değildir). Sonra, davete icabet etmiş olmak için harama sabretmek caiz değildir. Çünkü, haram işleme durumu söz konusu olduğu yerde, harama düşmemek için sünnet terkedilir. Buna göre, İmam Ebu Hanife, orada müziğe kulak vermeksizin oturmuştur. Böyle olunca da eğlenceye oturmuş sayılmayacağından haram ile mübtela olmuş olmaz."¹¹¹

¹⁰¹ *Buhârî*, Nikâh, 48, Meğâzî, 12; *Tirmizî*, Nikâh, 6; *İbn Mâce*, Nikâh, 21; *Ebu Dâvûd*, Edeb, 59; *Beyhakî*, *Sünen*, VII, 288-289.

¹⁰² *Fethu'l-Bârî*, Mısır, 1978, XIX, 244.

¹⁰³ *Umdetü'l-Kârî*, Mısır, 1972, XVI, 330.

¹⁰⁴ *Umdetü'l-Kârî*, XVI, 345.

¹⁰⁵ *Şerhu's-Sünne*, IX, 47, 49.

¹⁰⁶ *ed-Dürri'l-Muhtar*, IV, 591-592; *Mecmau'l-Enhur*, II, 190; *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtar*, IV, 592.

¹⁰⁷ *Tebyîn*, IV, 222; *ed-Dürri'l-Muhtar*, IV, 592

¹⁰⁸ *İbn Âbidîn*, *Hâşiye*, V, 46

¹⁰⁹ *İbn Âbidîn*, *Hâşiye*, IV, 592.

¹¹⁰ *Mergînânî*, *Hidâye*, Mısır, ts., IV, 80; *Zeylaî*, *Tebyîn*, VI, 13; *İbrahim Halebî*, *Mültekâ*, İst., 1315; s., 158; *Haskefi*, *ed-Dürri'l-Muhtar*, V, 305

¹¹¹ *el-İslâh ve'l-İzâh'tan naklen, İdâhu'd-Delâlat fi Semâ'il-Âlât*, vr., 7a.

Şâfiî mezhebinde Remlî ve Sübkî'ye göre düğün, sünnet vb. merasimlerde zilli de olsa def çalmak caizdir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Nikâhı ilan ediniz. Onun ilanında def çalınız*".¹¹²

Mâlikî mezhebinde, *el-Müdevvene*'de yer alan bir yoruma göre İmam Mâlik (ö. 179/795) düğünlerde def dahil hiç bir çalgı aletinin çalınmasını hoş karşılamamıştır.¹¹³ Ancak Zürkânî bu konuda mezhebin genel görüşünü ifade sadedinde şu yorumlara yer verir: "Söz veya icrasında haram unsuru bulunmayan müziğin düğün, doğum vb. meşru eğlencelerde icrâ edilmesi caizdir. Bu gibi yerlerde icra edilecek müzikte çalgı âleti kullanmanın da bir sakıncası yoktur."¹¹⁴ Düğünlerde def ve çalgı aletleri çalmanın caiz olmasına karşın, davulcu, defçi ya da müzisyen kiralamak mekruhtur. Sebebi de muhtemel günahların önünü kesmek -sedd-i zer'â- içindir. Çünkü düğünlerde buna cevaz verilirse insanlar diğer eğlencelerde de bunları kiralamaya başlarlar. İbn Rüşd (ö. 595/1198) diyor ki: Düğünlerde defin caiz olması, "olsa da olmasa da olur" manasında bir cevazdır. Bir görüşe göre "olmasa daha iyi olur" manasında bir cevazdır ki bu görüş İmam Mâlik'in *Müdevvene*'de ifade ettiği görüştür.¹¹⁵ Kadın ya da erkeklerin, eşliğinde oynadıkları def veya dümbelek çalınan düğün davetlerine icabet etmede bir sakınca yoktur. Bu cevaz toplumda önder durumundaki kişiler için de geçerlidir.¹¹⁶ Düğünlerde zemmâre (klarnete benzeyen bir çeşit nefesli saz) ve bûk (zurna) çalmak caizdir. Bu cevaz, "yapılmasa daha iyi olur" manasında bir cevazdır. Dolayısıyla mekruhtur. Bu aynı zamanda İmam Mâlik'in *Müdevvene*'deki görüşüdür.¹¹⁷ Müzisyen erkek ve kadınlar ile ağıtçı erkek ve kadınların şâhitlikleri kabul edilmez. Sahih olan görüşe göre düğün, sünnet ve doğum gibi -içinde içki vb. başka haramlar bulunmamak şartıyla- kutlama programlarının dışında ud dinleyenlerin şâhitlikleri de kabul edilmez. Ud'un dışındaki diğer telli sazların hükmü de ud gibidir.¹¹⁸ İbn Müflih (ö. 884/1479) *el-Kâfi, eş-Şerh ve er-Ri'âye*'den naklen erkeklerin def çalmalarının kadınlara benzeme / özentisi sayılacağından dolayı mekruh olacağını ifade etmektedir.¹¹⁹

Hanbelî kaynaklarında Ahmed b. Hanbel'den şu görüş nakledilmektedir: "Düğün gibi etkinliklerde def çalmada bir beis olmayacağını ümid ederim. Ancak davul'u hoş karşılamam".¹²⁰ Hanbelî fakihlerinden İbn Müflih, düğünlerde def çalmanın mübah olacağını ifade etmiş, gerekçe olarak ta Rasulullah (s.a.s.)'in buna müsaade etmesini iler sürmüştür. Ayrıca bu cevazın sünnet düğünleri ile bunların dışında ki her türlü kutlamalar için de geçerli olacağını hanbelî alimlerinden söyleyenlerin olduğunu kaydetmiştir.¹²¹

2. SÜNNET DÜĞÜNLERİ

Rasulullah (s.a.s.) zamanında sünnet düğünleri evlilik düğünleri kadar olmasa da coşkulu eğlencelere sahne olurdu ve bunlarda mutlaka müziğe yer verilirdi. Asbağ'dan

¹¹² Remlî, *a.g.e.*, VIII, 298; Sübkî, *a.g.e.*, XX, 230.

¹¹³ *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut, ts., IV, 421.

¹¹⁴ *Şerhu'z-Zurkânî*, VII, 159.

¹¹⁵ *Şerhu'z-Zurkânî*, VII, 20-21.

¹¹⁶ *Şerhu'z-Zurkânî*, IV, 52-53.

¹¹⁷ *Şerhu'z-Zurkânî*, IV, 54-55.

¹¹⁸ *Şerhu'z-Zurkânî*, IV, 55.

¹¹⁹ *el-Mübdî' fi Şerhi'l-Mukni'*, X, 229.

¹²⁰ İbn Cevzî, *Telbîsu İblîs*, Beyrut, 1985, s., 293.

¹²¹ *el-Mübdî' fi Şerhi'l-Mukni'*, X, 229.

nakledilen şu rivâyet de bunu göstermektedir: Hz. Âişe'nin kardeşinin oğulları sünnet olmuşlardı. Hz. Âişe'ye "onları eğlendirecek birini çağırırsak olmaz mı?" diye sordular; O da "olur" dedi. Adî'ye birini yolladılar. Hemen geldi. Bir ara Hz. Âişe eve uğradı. Adamın şarkı söylerken coşkulu bir şekilde başını sağa sola salladığını gördü. -Bu adam çok saçlı birisiydi-. Bunun üzerine Hz. Âişe "Öf! Şeytan! çıkarın onu, çıkarın onu" dedi¹²². Fazlullah el-Cilânî bu hadisin şerhinde şunları ifade etmektedir: "Her eğlence (lehv) haram değildir. Haram olan eğlence zararlı olan eğlencelerdir. İnsanların dinin doğru kabul ettiği gayeler doğrultusunda icra ettikleri eğlenceler iyi olduğu gibi din tarafından da teşvik edilmiştir. Kişinin eşyile oynaşması, atını eğitmesi gibi eğlenceler bu tip eğlencelerdendir. Ancak dinin doğru kabul etmediği gayeler doğrultusunda yapılan eğlenceler, açıktan bir zarar vermese de doğru değildir. Çünkü bu tip eğlenceler 'abes' sayılır ve hoş karşılanmaz."¹²³ Sünnet düğünleri ile ilgili olarak kaynaklarda yer alan bir rivâyet de Hz. Ömer (r.a.) ile ilgilidir. Hz. Ömer (r.a.) bir ses ya da def sesi işittiği zaman sorardı "ne o?". Eğer "evlilik ya da sünnet düğünü" denilirse susardı¹²⁴.

Fıkıh kaynaklarında sünnet düğünlerinin fikhî hükümleri, genelde evlilik düğünleri ile aynı yönde tartışılıp ve aynı sonuçlara varıldığından bu tartışmaları tekrar etmeye gerek görmüyoruz.

C. HACCA UĞURLAMA VE HAC DÖNÜŞÜ KARŞILAMA

Fıkıh kaynaklarında hacca uğurlama ve hac dönüşü karşılama merasimleri ile ilgili doğrudan bir yoruma pek rastlanmasa da satır aralarında temas edildiği görülmektedir. Bu ifadelerde yer alan yorumlar da bu çeşit müzik icralarının caiz olacağı yönündedir. Gerekçesi de bunun "lehv" kapsamına girmediğidir¹²⁵.

D. YOLCU KARŞILAMA

Tarih boyu insanlar mutlu günlerinin hemen bütününde müziğin tılsımlı gücünden yararlanma yoluna gitmiş, mutluluklarına müzikle renk katmaya ve coşkularını müziğin sayesinde daha da artırmaya çalışmışlardır. Bu uygulama Rasulullah (s.a.s.) zamanında da geçerliliğini korumuştur. Peygamber (s.a.s.) zamanındaki bu çeşit uygulamaların mahiyetine ışık tutması bakımından kaynaklarda sıkça yer alan iki karşılama törenine yer vermekle yetineceğiz.

Birincisi Rasulullah (s.a.s.)'in Medine'ye hicreti esnasında icra edilen merasimdir. Çeşitli kaynakların naklettiği bu karşılama Medine kadınları Resûl-i Ekrem'i evlerin damplarına çıkıp defler eşliğinde;

"Dolunay doğdu üstümüze / Vedâ tepelerinden / Şükretmek vacib oldu bize / Allah'a olan davetinden" şarkısını okuyarak karşılamışlardı.¹²⁶

¹²² Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, Kahire, 1407, II, 646.

¹²³ Fazlullah el-Cilânî, *Şerhu Edebü'l-Müfred*, Kahire, 1407, II, 646.

¹²⁴ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*, Beyrut, 1403, XI, 5; Ebu Osman Saîd b. Mansûr, *Kitâbu's-Sünen*, Hindistan, 1982, I, 203; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, Beyrut, 1407, III, 495; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 295.

¹²⁵ Molla Hüserv, *Dürer*, II, 269; Şurunbilâlî, *Hâşiyetü Dürer*, İst., ts., II, 269; Remlî, *Nihâyetü'l-Muhtac*, VIII, 298.

¹²⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, Beyrut, 1975, I, 131; İbn Abdilberr, *et-Temüid*, Mağrib, 1387, XVI, 82; Ali b. Ebi Bekr el-Heytemî, *Mevâridü'z-Zam'ân*, Beyrut, ts., s. 493; Ebu Ca'fer et-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, Beyrut, 1996, I, 480; Gazzâlî, *İhyâ*, VI, 151; Muhammed b. Ebi Bekr Eyyûb ez-Zer'î, *Zâdiü'l-Meâd*, Beyrut, 1986, III, 551; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-*

Hadis kaynaklarında yer verilen bir diğer kutlama hadisesini de Abdullah b. Büreyde şöyle nakletmektedir: Büreyde'nin şöyle dediğini işittim: Bir defasında Rasulullah (s.a.s.) savaşa gitmişti. Savaştan dönünce siyah bir kız çocuğu / cariye Rasulullah (s.a.s.)'e gelerek: "Ya Rasulullah! Eğer Allah seni sağ salim geri getirirse, huzurunda def çalıp türkü söyleyeceğime dair adakta bulundum" dedi. Rasulullah (s.a.s.) de ona "eğer adadıysan çal, adamadıysan çalma" diye karşılık verdi. Kız çocuğu / cariye kadın def çalmaya başladı. O esnada Ebubekir içeri girdi, kız çalmaya devam etti. Ali girdi o yine çaldı. Osman girdi o yine çaldı. Ömer içeri girince defini altına alıp üstüne oturdu. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz Şeytan senden korkuyor Ey Ömer! Ben otururken o çalıyordu. Ebubekir girdi çalmaya devam etti. Ali girdi çalmaya devam etti. Osman girdi çalmaya devam etti. Ama sen girince hemen defini elinden attı."¹²⁷

Tirmizî hadisin, "hasen, sahih ve garib" olduğunu söylemiş, Hz. Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Âişe'den de benzer rivâyetler bulunduğunu kaydetmiştir. Hadisi değişik rivâyetleriyle Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde, İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de nakletmiştir. İbn Hacer hadisi naklettikten sonra her hangi bir yorumda bulunmamıştır.

Mübârekfûrî (ö.1353/1934) bu hadisin şerhinde şu hususlara temas etmiştir: Hadiste geçen def, o zamanlar kullanılan bir def çeşididir. Zilli deflerden olması halinde ittifakla mekruhtur... İbadet özelliği taşıyan adakların yerine getirilmesi vaciptir. Rasulullah (s.a.s.) in özellikle de savaş gibi ölüm tehlikesi olan bir yolculuktan sağ salim dönmesini kutlamak da Allah'a yakınlaşmanın bir çeşididir... Def çalmak mübahdır... Cariyenin / kızın şarkı söylemesi, fitne tehlikesinin olmadığı yerlerde kadın sesinin haram olmadığını gösterir... Hadiste Peygamber (s.a.s.)'in " adadıysan çal, yoksa çalma" şeklindeki sözü, defin adak ve düğün gibi çalınmasına özel izin verildiği yerlerde mübah olduğunu göstermektedir. Günümüzde Yemenli şeyhlerin zikir esnasında def çalmaları ise en yakışsız bir davranıştır... Turbişti der ki: Peygamber (s.a.s.)'in kendi huzurunda kadının def çalmasına izin vermesi, bunun böylesi önemli bir yolculuktan dönmesi karşısında yerine getirilen bir adak olmasından dolayıdır. Bu özellik ise def çalmayı eğlenceden (lehv) ibadete (hak), kerahetten müstahaplığa dönüştürür."¹²⁸

Rivâyetle ilgili olarak Hattâbî (ö. 388/998) şu yorumu yapmıştır: Def çalmak adağa sebep olabilecek ibadet cinsinden bir şey değildir. Bununla ilgili söylenecek en iyimser yorum mübah olmasıdır. Ancak burada Rasulullah (s.a.s.)'in bir savaştan dönmesi, bu yolculukla kafirlerin morallerinin çökertilmesi ve münafıkların burunlarının yere sürtülmesi gibi daha bir çok önemli husus vardır. Sevinilmesi gereken bir zaman ve zeminde icra edilmesi bunun ibadet kabilinden olmasını sağlamıştır. Düğünlerde def çalmanın müstahap olması da bu gerekçelerden dolayıdır.¹²⁹

İbn Kudâme bu hadisi def'in mübahlığına delil olarak zikrederken¹³⁰ Şevkânî (ö. 1255/1839) şu şekilde yorumlamıştır: "Musannif bu hadisle, yolcu karşılama gibi olaylarda kadınların def çalarak karşılama yapmalarının caiz olduğunu ifade etmektedir. Müziği

.....
Nihâye, Beyrut, ts., III, 197; V, 23; Ali b. Burhânüddin el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, Beyrut, 1400, II, 234, 443; III, 123.

¹²⁷ Tirmizî, Menâkıb, 17; *Ebu Dâvûd*, Eymân, 27; Heysemî, *Mecma'*, IX, 70; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, Mısır, ts., VIII, 119.

¹²⁸ *Tuhfetü'l-Ahvezi*, Beyrut, 1995, X, 135-136.

¹²⁹ *Azîmâbâdî*, *Avnu'l-Ma'bûd*, Beyrut, 1995, IX, 100.

¹³⁰ *el-Muğnî*, XII, .

genel olarak haram sayanlar bu hadisi, bir istisna olarak değerlendirirken; müziğin genelini mübah görenler bu hadisi kendilerine dayanak olarak zikretmişlerdir. Peygamber (s.a.s.)'in, günah bir işle adakta bulunmayı yasaklayan sözlerine rağmen, bu kadının def çalmasına izin vermesi, hatta kadına 'adağını yerine getir'¹³¹ demesi, bu işin bu gibi yerlerde haram olmadığını göstermektedir¹³².

Hanefî alimlerinden Şelebî (ö. 947/1540) İtkânî'den naklen kafilere karşılamak için davul çalmanın caiz olacağını ifade etmiştir¹³³.

E. SAVAŞ DAVULLARI

Fıkıh kaynaklarında özellikle çalgı aletleri konusunda gündeme gelen ve üzerinde fikir yürütülen bir husus da savaşlarda davul çalmakla ilgilidir. Alimlerin bu hususla ilgili görüşleri genelde bu maksatla davul çalmanın caiz olacağı yönündedir.

İlk hanefî imamlarından İmam Muhammed *es-Siyeru'l-Kebîr*'inde bu hususa yer vererek caiz olacağını ifade etmiştir¹³⁴. Hanefî fakihlerinden Merğînânî (ö. 593/1197), İbn Âbidîn, Zeylâî, Şelebî ve Molla Hüsrev düğün, gazi ve yolcu karşılama gibi eğlence (lehv) dışı konularda davul ve def çalmak için müzisyen kiralamada bir sakınca olmadığını ifade etmişler; aynı görüşe *Fetâvâ-ı Hindiyye*'de de yer verilmiştir.¹³⁵ Şurunbilâlî "hırsızlık suçu ve cezası" bahsinde Şeyhülislâm İbn Kemal'den gazi davulları ile ilgili olarak şu yorumu nakleder: Gazi davulları hususunda alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimine göre bu bir eğlence aleti olduğundan bu aleti çalan kişinin eli hırsızlıktan dolayı kesilmez. Kimilerine göre ise savaşta kullanılan bir çalgı aleti olduğundan eğlence (lehv) aleti sayılmaz. Mal-i mütekavim (yani mülkiyete konu olabilen bir mal) sayılır. Dolayısıyla bu amaçla kullanılan davulları çalanlara el kesme cezası uygulanır.¹³⁶

F. EĞİTİM AMAÇLI MÜZİK

Eğitim amaçlı müziğin iki açıdan ele alınıp tartışıldığı görülmektedir: Şiir kafiyeleri öğrenme ve dini eğitim.

Dini eğitim amaçlı müzik denilince akla ilk gelen de Kur'an tilaveti, ezan ve tasavvuf mûsikîsidir. Kur'an ve ezan tilavetinde musiki, bazı şartlar dahilinde caiz görülürken tasavvuf mûsikîsi sert tartışmalara neden olmuştur. Bu hususlara hacimlerinin genişliği gereği özel bir başlık altında incelenmesi gerektiğinden burada temas etmeyeceğiz. İbn Abdi Rabbih (ö. 328/940), müziğin özellikle de dini eğitim açısından önemine temas ederek şunları söylemiştir: Güzel beste ve nağmeler kimi zaman dünya ve ahiretle ilgili çok güzel işlerin yapılmasına sebep olabilir. Örneğin müzik insanları sıla-i rahime, başkalarının şeref ve namuslarıyla oynamaktan vazgeçmek, günahlardan uzaklaşmak gibi nice maruf işlerin yapılmasına sevkeder. Ayrıca müziğin bu etkili icrası karşısında insanlar dünya ve ahiretin nimetlerini hatırlayıp bunu gönüllerinde hissederek kalpleri yumuşatabilir.

¹³¹ *Ebu Dâvûd*, Eymân, 27.

¹³² Şevkânî, *Neyl*, VIII, 119-120.

¹³³ *Hâşiyetü Tebyîn*, Mısır, 1313, V, 125.

¹³⁴ *Kitâb-u's-Siyeru'l-Kebîr*, IV, 1458

¹³⁵ *el-Hidâye*, *Hâşiyetü Redd'l-Muhtâr*, V, 46; *Tebyîn*, V, 238; *Hâşiyetü Tebyîn*, II, 217; V, 125; *Dürer*, II, 269; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, II, 177

¹³⁶ Şurunbilâlî, *Hâşiyetü Dürer*, II, 79.

Böylece hassaslaşan kalpleri ile hatalarına ağlayıp günahlarından vazgeçebilirler¹³⁷. *Fetâvâ-yı Bezzâziye*'de ezan, hutbe ve hacda sesi yükseltmenin cevazına değinilmiştir.¹³⁸ Bu gibi yerlerde sesin yükseltilmesinin amacının, sesin musikî boyutundan yararlanarak yapılan ibadetin etkisini artırmak olduğu açıktır. Bu ise dini eğitimde müzikten yararlanmanın sakıncasız hatta gerekli olduğunu göstermektedir.

Şiir kafiyelerini öğrenme amacıyla icra edilen müziği hanefî alimlerin geneli caiz görmektedir.¹³⁹ Bu da eğitim amaçlı müzik hakkında alimlerin tutumunu ifade etmesi bakımından önemlidir.

G. EĞLENCE AMAÇLI MÜZİK

İslâm kaynaklarında müziğin en fazla tartışıldığı konu "eğlence" konusudur. Bunu da genelde "lehv" kavramı ile ifade ederler. Kaynaklarda yer alan tartışma ve yorumlar, alimlerin eğlence amaçlı müziği genelde "lehv" açısından tahlil ettiklerini ve müziğin haram ya da helal olmasını buna göre belirlemeye çalıştıklarını göstermektedir. Bir kısım alimler ise çerçeveyi daha da genişleterek, "lehv" kavramıyla birlikte Kur'ân-ı Kerim'de doğrudan yasaklanan ya da yerilerek yasak olduğuna işaret edilen "lağv", "zûr", "bâtıl", "savtu's-Şeytan", "sumûd" gibi kavramlar açısından müziği tahlil etmiş ve bu kavramların kapsamına giren müzik çeşitlerinin haram olacağını ifade etmişlerdir. Burada öncelikle konuya temel teşkil eden "lehv" kavramı üzerinde duracak ardından diğer kavramlarla ilgili yorumları nakletmeye çalışacağız.

I. LEHV KAVRAMI

A. KELİME VE TERİM MANASI

Arapça'da eğlenceyi ifade eden temel kavramın "lehv" olduğu görülmektedir. Bununla birlikte "lehv" ile aynı ya da yakın manaya gelen başka kelime ve kavramlara da rastlanmaktadır. Bunların başlıcaları "tarab", "abes", "lu'b" ve "ded" kelimeleridir.

Türkçe'de "hoş vakit geçirmek, alay etmek, birine takılarak vakit geçirmek, oyalanmak" gibi manalara gelen eğlence kavramı, İslâm kültüründe genel olarak "lehv" kelimesiyle ifade edilmiştir. İbn Manzûr (ö. 711/1311) bu kelimenin tanımı ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Eğlenilen, oynanılan ve meşgul olunan her şey. Bir şeyle meşgul olarak diğer bir şeyle ilişkiyi kesmek. Bir iş yaparken, moral bulunan ve yardımcı güç olarak kullanılan söz. Bir şeyden hoşlanmamak. Bir bahane ile oyalanmak. Bir şeyden engellemek. Bir şeyle oynamak. Gaflet hali, hata ve unutma neticesinde bir suç işlemek. Bir şeye yapışıp ondan ayrılmamak. Bir şeye yaklaşıp onunla yakınlık bağı kurmak. Değirmen taşına buğday atmak. Meşgul edip, unutturmak. Bir şeyi reddederek terketmek. Bir şeyden hoşlanmak. Evlenmek istemek."¹⁴⁰

¹³⁷ el-Ikdu'l-Ferîd, III, 188.

¹³⁸ el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye, (Hindiyeye kenarında), VI, 378-379.

¹³⁹ Zeylaî, *Tebyîn*, IV, 222; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, VI, 482; el-Fetâvâ'l-Hindiyeye, V, 351, 352; Dâmâd, *Mecmau'l-Enhur*, II, 190; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, IV, 592, V, 305.

¹⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, 1994, XV, 259-261.

Râğıb'a (ö. 502/1108) göre: "Kişiyi yapması gereken aslı görevlerinden alıkoyan şeydir. Ayrıca kişiye zevk veren her türlü davranış ve eyleme de 'lehv' denilmiştir."¹⁴¹ Ebu Hayyan'a (ö. 745/1344) göre lehv kelimesi, insanın arzu ettiği ve şehevî duyguları kısa zamanda harekete geçiren şeyler için kullanılır.¹⁴² Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 816/1413) de "zevki geçici olan her şey"¹⁴³ olarak tanımlamıştır. Ebu'l-Bekâ'ya (ö. 1095/1694) göre lehv "hayırlardan ve öncelikli yapılması gereken şeylerden engelleyen her batıl şey" ve "düşünce ve gayreti, kullanılması hoş karşılanmayan yerlerde kullanmaktır".¹⁴⁴

"Lehv"ın kavram boyutundaki bu tariflerinin yanında bir de özel isim ya da sıfat olarak kullanıldığı nesnelere vardır ki başlıcaları şunlardır: Davul, eğlence aletleri, hoşgiden kadın ve kadınların cazibeli sözleri, kadınlarla cinsel ilişkiden kinâye, nikâh, kadın, çocuk, şarkı ve çalgı aleti, şirk, cömertlik, ikram, binlik dirhem veya dînâr, miktar (...kadar), dilin altında asılan kırmızı et, ağzın son bölümü, boğazın başlangıcı¹⁴⁵, câriye ve yerleşilen yer.¹⁴⁶

Yapılan bu tanımlama ve kullanımlarda "lehv"ın ortak paydasının "eğlenmek, geçici zevki olan şeylerle meşgul olma, zevke dayalı her türlü eylem ve davranış, faydası olmayan veya daha az faydalı olanla meşgul olma, bir şeyle meşgul olarak başka bir şeyi unutmama" olduğu görülmektedir. Dînî kaynakların kelimeyi daha çok son manasıyla yorumladıkları görülmektedir.

Eğlencenin mahiyeti, temel felsefesi, ihtivâ ettiği konular ve şer'î hükmünü ifâde sadedinde "lehv"ın dışında, "lehv"e alt başlık sayılabilecek bir çok kelime bulunmaktadır. Bunlardan konumuzla doğrudan ilişkisi olabilecek olanların başlıcaları şunlardır: el-Lu'b, el-a'bes ve et-tarab. Bunlarla ilgili olarak Fazlullah Cîlânî şunları söylemektedir:

Lehv ve tarab, "İslâm'ın genel prensipleriyle uyuşmayacak şekilde kişinin arzularıyla meşgul olması" hususunda eş anlamlı iki kelime sayılmaktadır. Abes, "fayda verip vermeyeceği bilinmeyen şeyler yapmak"; "faydalı aynı zamanda faydasız olan şeylerle meşgul olmak" şeklinde tarif edilmiş, Rağıb ise "yaptığı işi oyuna (lu'b) çevirmek" şeklinde tarif etmiştir. Lu'b: "dince geçerli bir maksat taşımayan her türlü davranış ve eylemin adı" şeklinde tanımlanmıştır. Faydasız işlere de lu'b denilmiştir. Abdülhayy el-Leknevî'ye (ö. 1304/1886) göre ne haz ne de fayda veren şey "abes"tir. Faydasız haz veren şeylere "lu'b" denilir. Eğer bu faydasız haz kişiyi asli görevlerinden engelleyecek seviyeye çıkarsa o zaman "lehv" adını alır¹⁴⁷.

B. KUR'AN-I KERİM'DE "LEHV" KAVRAMI

Kur'an-ı Kerim'de "Lehv" kelimesinin iki türlü kullanıldığı görülmektedir: Doğrudan Levh kalıbıyla ve "L-H-V" kökünden türetilmiş kelimelerle. Doğrudan "lehv" kalıbıyla kullanımı üç şekildedir: Yalnız başına, tamlamalı olarak ve başka terim ve kavramlarla beraber.

¹⁴¹ *el-Müfredât fi Elfâzi'l-Kur'an*, Beyrut, 1998, s. 458-459..

¹⁴² Ebu Hayyân, *el-El-Baîru'l-Muhîr*, Beyrut, 1992, VII, 415.

¹⁴³ Cürcânî, *Ta'rîfât*, İst., ts., 1275, 204.

¹⁴⁴ *Külliyât*, Beyrut, 1993, 778, 799.

¹⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisan*, XV, 261.

¹⁴⁶ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, X, 336.

¹⁴⁷ Cîlânî, *Şerhu Edebi'l-Müfred*, II, 256.

Doğrudan lehv olarak kullanımı, Enbiyâ suresi, 21/17. âyeti¹⁴⁸ ile Cuma' suresi 62/11. âyet-i kerimleri¹⁴⁹ olmak üzere iki yerdedir.

Enbiyâ suresinde geçen "lehv" çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir. En yaygın olanı "çocuk" ve "kadın"dır. İbn Abbas bunu "oyun (lu'b)" olarak da tefsir etmiştir.¹⁵⁰ Bu tefsirler, yer ve göklerin oyun olsun diye yaratılmamış olmasından bahseden önceki âyetle beraber değerlendirildiğinde burada geçen "lehv"ın eğlence manasına geldiği görülür. Cuma' suresinde geçen "lehv" ile ilgili bir yorum da düğün alaylarıdır¹⁵¹.

Tamlamalı olarak kullanımı ise bir yerdedir. Lokmân suresinde 31/6'da¹⁵² geçen bu kulanımda "lehv" söz'e (hadis) izâfe edilerek "lehve'l-hadîs" şeklinde kullanılmıştır. "Lehve'l-hadîs"ın yorumu hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Şirk, davul, faydasız şeyler, sihir, câhiliyyet araplarının sövgü sözleri, Allah'a ibadetten alıkoyan şeyler, komediler, hurâfe ve çalgılar, din hususunda lüzumsuz tartışmalar ve batıl şeylere dalma¹⁵³ bunlardan bazılarıdır. Bu âyetin iniş sebebi hakkında da iki rivâyet vardır. Bir rivâyete göre, Nadr b. el-Hâris hakkında inmiştir. O Mekke'de oturuyordu. Kureyş kendisine: "Muhammed şöyle şöyle söyledi" dediği zaman onunla alay ederdi ve onlara Fars kırallarının hikâyelerini anlatırdı. Sonra da: "Benim bu sözlerim Muhammed'in sözlerinden daha hayırlıdır" derdi. Diğer bir rivâyete göre de Kureyşli bir adam şarkıcı bir cariye satın almıştı. İnsanlar onunla eğlenerek Peygamber (s.a.v.)'i dinlememeye başlamışlardı. Sonra bu âyeti kerime nâzil oldu.¹⁵⁴

Lehv'in beraber kullanıldığı terim ve kavramların başında "lu'b" (oyun) kavramı gelmektedir. "lu'b" oyun manasına geldiğine göre onunla beraber kullanılan lehv'in de eğlence manasına geldiği açıktır. Nitekim birçok müfessir de bu manayı vermiştir.¹⁵⁵ Levh'in bu şekildeki kullanımı En'âm 6/32¹⁵⁶; Ankebût 29/64¹⁵⁷; Muhammed 47/36¹⁵⁸; Hadîd 57/20¹⁵⁹ de geçmektedir. Hâdîd suresinde geçen lehv'in beraberinde lu'b'in dışında, "zînet (süs)", "tefâhur (üstünlük taslama)", "tekâsür (mal ve çocukta çokluk yarış)" da zikredilmiştir ki bu ifadeler de lehv'in tamamlayıcı unsurları konumundadırlar.

Lehv kökünden türetilerek kullanılan ifâdeler altı yerde geçmektedir. Bunlar, Tekâsür 102/1¹⁶⁰; Munâfikûn 63/9¹⁶¹; Nûr 24/37¹⁶²; Hicr 15/3¹⁶³ âyetleridir. Buralarda ge-

¹⁴⁸ "(Çünkü) eğer bir oyun, bir eğlence (lehv) edinmek dileseydik, bunu herhalde kendi katımızdan edinirdik; ama hiç böyle bir şeyi diler miyiz?"

¹⁴⁹ "Ama insanlar dünyevî bir kazanç (fırsatı) veya geçici bir eğlence (lehv) gördükleri zaman ona doğru koşup seni ayakta (ve konuşur durumda) bırakırlar..."

¹⁵⁰ Ebu Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhît*, VII, 415.

¹⁵¹ Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâm'l-Kur'ân*, Kahire, 1996, XVIII, 108.

¹⁵² "İnsanlardan kimi var ki, bilgisizce (insanları) Allah'ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için eğlence (lehv) sözleri satın alırlar. İşte onlara, küçük düşürücü bir azab vardır."

¹⁵³ Ebu Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhît*, VIII, 409.

¹⁵⁴ İbn Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut, 1972, IV, 1494.

¹⁵⁵ Ebu Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhît*, IV, 548-549.

¹⁵⁶ "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden (lehv) başka bir şey değildir..."

¹⁵⁷ "Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden (lehv) başka bir şey değildir..."

¹⁵⁸ "Dünya hayatı ancak oyun ve eğlenceden (lehv) ibarettir..."

¹⁵⁹ "Biliniz ki dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlence (lehv), bir süs ve aranızda bir övünme, mal ve evlatta üreme yarışından başka bir şey değildir..."

¹⁶⁰ "Çoklukla övünmek sizi oyaladı (elhâküm)"

¹⁶¹ "Ey İmân edenler, mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın (lâ tülhiküm)..."

¹⁶² "Öyle kimseler ki, ne ticaret ne de alışveriş onları Allah'ı anmaktan alıkoymuyor (lâ tülhîhim)..."

¹⁶³ "Bırak onları yesinler, zevklerine dalsınlar! Boş umutlar onları oyalasın (yülhîhim), sonra anlarlar."

çen "lehv" kökenli kelimelerin de "oyalanma" manalarında kullanıldığı görülmektedir. Abese 80/10'da¹⁶⁴ "bir şeyle meşgul olarak başka bir şeyin farkında olmama" veya "unutma", Enbiyâ 21/3'de¹⁶⁵ geçen kelime ise "tam gaflet hali, bir şeye dikkat edip kulak verememe hali" manalarında kullanılmıştır.

C. HADİSLERDE "LEHV" KAVRAMI

Lehv kelimesi, Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinde, kelimenin lugat yönünden ifâde ettiği manaların hemen hemen bütününde kullanılmıştır. Bunların başlıcaları, "bir şeyle oynamak suretiyle meşgul olmak ve başka bir şeyin farkında olmamak, bir şeyi anlamamak, gafil olmak, oyalanmak, bir şeyi terkederek ondan yüz çevirmek"¹⁶⁶, ikram ve bağışta bulunmak¹⁶⁷, oyun¹⁶⁸, boğazın son kısmı¹⁶⁹ ve çalgılı türkölü eğlenceler¹⁷⁰ şeklindeki kullanımlardır.

D. FIKIH KAYNAKLARINDA "LEHV" KAVRAMI

Başta da ifade edildiği gibi, İslâmî kaynaklarda eğlence mefhumu, genel olarak "lehv" kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu kaynaklardan fıkıh eserlerinde kullanımı da bazı farklılıklarla beraber hemen hemen diğerleriyle aynıdır.

Fıkıhın temelini teşkil eden Kur'ân-ı Kerim ve Sünnet'te, yukarıda da ifâde edildiği gibi "lehv" sadece eğlenceye kullanılmamış, daha başka şeylere de kullanılmıştır. Fıkıh literatüründe ise; hanefî kaynaklarında genel olarak müziğe kullanılmış olmakla beraber¹⁷¹, müziğin dışındaki eğlencelere de kullanıldığı görülmektedir. Şâfiî, hanbelî ve zâhirî mezheplerinde ise umûmiyetle müziğe kullanılmış başka manalarda kullanıldığına rastlanmamıştır¹⁷².

E. LEHV'İN BOYUTLARI

Temeli zevk'e dayalı olan "eğlence" mefhumu, zevk unsuru taşıyan bütün konular için geçerli bir mefhumdur. Bu konular, dünyevî olabileceği gibi, dînî de olabilir.

Dünya hayatından söz eden âyetlerde kullanılan lehv kelimesi, din ile ilgili âyetlerde de kullanılmıştır. En'âm 6/32 ; Ankebût 29/64; Muhammed 47/36; Hadîd 57/20. âyetlerinde dünyanın eğlence özelliğinden, Mâide 5/57¹⁷³; En'âm 6/70¹⁷⁴ ve A'raf 7/51¹⁷⁵ âyetlerinde de dinin eğlence konusu edilmesinden bahsedilmiştir.

¹⁶⁴ "Senden ondan (yüz çevirip, başkası ile) oyalanıyorsun (telehâ)."

¹⁶⁵ "Kalpleri başka bir şeyle oyalanır (lâhiyeten) halde..."

¹⁶⁶ İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadis*, Beyrut, ts., IV, 283.

¹⁶⁷ İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, IV, 284.

¹⁶⁸ *Buhârî*, İsti'zân, 52; *Tirmizî*, Fedâilü'l-Cihâd, 11.

¹⁶⁹ *Buhârî*, Hibe, 28.

¹⁷⁰ *Buhârî*, Nikâh, 63.

¹⁷¹ Mahmûd el-Mavsîlî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, Beyrut, 1998, IV, 165; Kâsânî, *Bedâi'*, VI, 269; Merġînânî, *el-Hidâye*, (Fethu'l-Kadîr ile beraber basım) VII, 408; İbni Âbidîn, *Hâşiye*, VI, 427

¹⁷² Sübkî, *Tekmilâtü'l-Mecmû'*, XX, 230; İbn Kudâme, *el-Muġnî*, XII, 40; İbn Hazm, *el-Muġallâ*, VII, 559.

¹⁷³ "Ey İmân edenler, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi oyuncak ve eğlence (lehven) edinenlerle, kafirleri dost edinmeyin. Eğer İmân ediyorsanız Allah'dan korkun."

¹⁷⁴ "Bırak o dinlerini oyuncak ve eğlence (lehven) edinen..."

¹⁷⁵ "O kafirler ki, dinlerini bir eğlence (lehven) ve bir oyun edinmişlerdi."

Hadis-i şeriflerde de, dünyadan bahsedilirken, "onun yeşil ve tatlılığı"¹⁷⁶, dinden bahsedilirken de "onun tad ve lezzetine"¹⁷⁷ dikkat çekilmiştir. Buna göre zevk iki türdür: Maddî ve manevî. Maddî zevk; maddî nesnelere alınan zevktir. Mânevî zevk ise, ibadet ve dînî görevlerden alınan zevklerdir. Her iki türlü zevki de insanın ruhu tadar. Rûhun tattığı zevklerin kaynağı madde veya dince haram sayılan şeyler ise buna nefsanî zevk; dince emredilip dînî bir görev maksadıyla yapılan şeyler ise, buna da manevî-rûhî zevk demek mümkündür. Lehv'in bu boyutu özellikle tasavvuf mûsikîsini ilgilendirmektedir. Tasavvuf mûsikîsinin caiz olup olmayacağı tartışılırken bu yönünün de dikkate alınması zorunludur.

F. LEHV - MÜZİK İLİŞKİSİ

Önceden de belirtildiği üzere müziğin haramlığı konusunda üzerinde durulan en önemli ve belki de temel gerekçe "lehv"dir. Hemen bütün kaynaklarda müziğin haramlığı söz konusu olduğunda, onun "lehv" ile olan ilişkisine dikkat çekilmiştir¹⁷⁸ ve bu özelliği taşıyan müziği, alimlerin büyük çoğunluğu haram saymışlardır. Alimlerin böyle bir yöntem takip etmelerinde de genelde Lokman suresi 31/6. âyeti ile "lehv" ve lehv meclislerinden söz ederek bunları kötüleyen hadis-i şeriflerin yanında sahabe ve tabiinden gelen rivâyetlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

F.A. KUR'AN-I KERİM

Kur'an-ı Kerim'de doğrudan müzikle bağlantılı olarak yorumlanan "lehv" merkezli âyeti kerime Lokman 31/6'de yer alan "İnsanlardan kimi var ki, bilgisizce (insanları) Allah'ın yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için eğlence (lehv) sözleri satın alırlar. İşte onlara, küçük düşürücü bir azab vardır" mealindeki âyet-i kerimedir. Bu âyet-i kerime kimi insanların "lehv'e-hadis" satın alarak insanları Allah yolundan saptırdıkları ve o yolu alay ve eğlence aracı yaptıkları üzerinde durulur. Müfessir ve fakihlerin büyük çoğunluğu, Rasulullah (s.a.s.)'den nakledilen bazı hadisler ile sahabe ve tabiinin ileri gelenlerinin yorumlarına dayanarak burada geçen "lehv'e-hadis"i müzik olarak değerlendirmişlerdir. Bu yorum ve yaklaşım daha sonraki alimler için de örnek teşkil etmiş ve günümüze kadar da bu şekilde tekrarlanmıştır.

Tirmizî'nin Ebu Ümâme el-Bâhilî'den naklettiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Şarkıcı kadınların alim ve satımı, onlar üzerinden para kazanmak ve onların

¹⁷⁶ Ebu Said el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Dünya tatlı ve hoştur..." (Müslim, Zikr, 99; Tirmizî, Fiten, 26; İbn Mâce, Fiten, 19)

¹⁷⁷ Abdullah b. Muâviye el-Gazirî anlatıyor: Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Üç şey vardır ki, kim onları yaparsa imân tadını alır..." (Ebu Dâvûd, Zekat, 4)

¹⁷⁸ Bkz. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-Sağîr*, Beyrut, 1986, s. 482; Tahâvî, *el-Muhtasar*, Hindistan, ts., s. 435; Kudûrî, *el-Muhtasar*, İst., ts., s. 177; Serahsî, *Şerhu's-Siyer'il-Kebîr*, I, 87-88, 101; IV, 1458, 1547; *el-Mebsût*, İst., ts., XVI, 37-38; Merğînânî, *el-Hidâye*, III, 240; IV, 23, 80; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VI, 481; Zeylaî, *Tebyîn*, II, 217; IV, 221-222; V, 237-238; Şelebî, *Hâşiyetü Tebyîn*, V, 125; *el-Fetâvâ'l-Hindiyeye*, II, 177; III, 467; VI, 13-14; IV, 449; V, 131; Molla Hüsvrev, *Dürrer*, I, 321; II, 233, 380; Şurunbilâli, *Hâşiyetü'd-Dürrer*, II, 79; Şatibi, *el-Muvâfakât*, III, 224-225; Halebi, *Mülteka'l-Ebhur*, s. 146-147, 178; İbn Müflih, *el-Mübdî*, X, 228; el-Mâveridî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, XVII, 191-192.

karşılığında alınan ücretler helal değildir. Allah Teâlâ'nın şu sözü onlar hakkında nazil olmuştur: 'İnsanlardan öyleleri vardır ki'...(Lokman (31) 6)'¹⁷⁹

Sahabeden İbni Mes'ud, İbni Abbas İb Ömer, Ebu Ümâme, Cabir b. Abdullah; ve tabiiinden Mücâhid, Saîd b. Cübeyr, Katâde, Nahaî, İbn Cüreyc, İkrime, Meymun b. Mehrân, Hasan Basrî, Amr b. Şuayb, Ali b. Nedîme ve Mekhûl, burada geçen "lehve'l-hadîs"den maksadın şarkı olduğunu söylemişlerdir.¹⁸⁰ Bir rivâyette Mücâhid bunu "davul" (tabl) şeklinde tefsir etmiştir.¹⁸¹

Mâlikî müfessir ve fıkıhçısı Kurtubî (ö. 671/1273), müfessirlerin bu konudaki görüşlerini naklettikten sonra: "Bu konuda en doğru görüş, "lehve'l-hadis"ten maksadın şarkı olduğunu ifade eden görüştür. Peygamber (s.a.v.) ve ashab-ı kirâmdan nakledilen görüşler de bunu gerektirir" demektedir.¹⁸²

Ebu Ca'fer et-Taberî (ö. 310/922) "lehve'l-hadîs" konusundaki görüşleri naklettikten sonra kendi görüşünü şöyle ifade etmiştir: "Bana göre bu cümleden maksat, Allah ve Rasûlu'nün, kişiyi Allah yolundan alıkoyacağı gerekçesiyle dinlemesini yasakladığı her türlü sözdür. Çünkü Allah Teâlâ "lehve'l-hadîs" (alıklar sözü) şeklinde genel bir ifade kullanmış, bunu herhangi bir şeyle özel olarak sınırlamamıştır."¹⁸³

Fakih İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) "lehve'l-hadis"ın yorumunda "şarkı ve çalgı aletleri", "batıl olan her şey" ve "darbuka" şeklinde üç ayrı görüş olduğunu söyledikten sonra, en doğru görüşün "lehve'l-hadis"ten maksadın "batıl olan her şey" olduğunu savunan ikinci görüş olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴

Muhamed Hamdi Yazır'ın (ö. 1361/1942) görüşü ise özetle şöyledir: "Tefsir alimlerinin bir çoğu "lehve'l-hadis"i şarkı ile tefsir etmişlerse de araştırmacıların tercihi âyetin zahiri gereği genel bir mana ifade etmesidir. Bununla beraber burada asıl azarlamının hikmeti şununla anlatılmıştır: 'Bilmeyerek Allah yolundan saptırmak ve onu alaya almak'. Yani saptırdığını hissettirmeden, yaptığı işin akibetini sezdirmeden dini ve ahlaki bozmak ve Allah yolu ve onun hak diniyle eğlenmek için ('lehve'l-hadis' satın alanlar)."¹⁸⁵

Âyetin müziğin haramlığına delil olarak ileri sürülmesine karşı çıkan İmam Gazzâlî bu konudaki görüşünü şöyle ifade etmektedir: "Din karşılığında, Allah yolundan saptırmak için 'lehve'l-hadis' satın almak haramdır. Bu konuda tartışma yoktur. Her çalgı, dinin karşılığında satın alınmıştır ve Allah yolundan saptırıcıdır da denilemez. Âyetten maksat da budur. Bir kişi Kur'an-ı Kerim'i dahi Allah yolundan saptırmak için okusa haram işlemiş olur."¹⁸⁶

¹⁷⁹ Tirmizî, Buy'u, 51; Beyhakî, Sünen, IV, 14; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Beyrut, ts, 260. Tirmizî, hadisın râvîlerinden Ali b. Yezid'i bazı hadisçilerin tenkit edip zayıf kabul ettiklerini ve bu zatın Şamalı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla hadis zayıftır.

¹⁸⁰ Buharî, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 326; Beyhakî, Sünen, X, 223; Hâkim, *Müstedrek* (Kitabu't-Tefsîr), II, 202, 411; Âcurrî, *Tahrîmü'n-Nerd ve's-Şatranç ve'l-Melâhî*, (Thk., Ömer Garâme el-Amravî) Cezayir, 1407, s., 368-377; Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, Beyrut, 1992, X, 202-204; Ebu Hayyân, *el-El-Bahru'l-Muhîr*, VIII, 409; İbn Arabî, *Ahkâmü'l-Kurân*, VII, 1493-1494; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kurân*, XIV, 53, 54; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'l-Azîm*, Beyrut, 1996, III, 451; İbni Hazm, *Muhallâ*, IX, 60, 72, 73; İbnü'l-Cevzî, *Telbîsu İblîs*, s., 231; İbn Ebî'd-Dünyâ, *Zemmiü'l-Melâhî*, s., 73; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Beyrut, ts., s. 259-260.

¹⁸¹ Taberî, *Câmiü'l-Beyân*, XXI, 73-77

¹⁸² Ahkâmu'l-Kurân, XIV, 53

¹⁸³ Câmiü'l-Beyân, X, 77.

¹⁸⁴ Ahkâmu'l-Kurân, İst., 1935; III, 1481-1482

¹⁸⁵ Hak Dîni Kur'an Dili, V, 3839

¹⁸⁶ Gazzâlî, *İhyâ*, VI, 164

Mâlikî mezhebinden Dede İbn Rüşd¹⁸⁷, şâfiî fakihlerinden İbn Hacer Heytemî (ö. 974/1567)¹⁸⁸ ile hanbelî fakihlerinden İbn Kudâme¹⁸⁹ ve İbn Müflih¹⁹⁰ bu âyete dayanarak şarkının haram olacağını; hanefî fakihlerinden İbn Âbidîn de bu âyete dayanarak mübah şekliyle bile olsa şarkının mekruh olduğunu ifade etmişlerdir¹⁹¹.

F.B. HADİS-İ ŞERİFLER

Gerek fikhî gerekse diğer kaynaklarda, özellikle de müziğin haramlığı söz konusu olduğunda nakledilen hadislerin genelde "lehv" merkezli oldukları görülmektedir. Bazı hadislerin metinlerinde açıkça yer verilen bu husus, hadis şarihleri ve fakihlerin yorumlarında da kendini göstermektedir. Çünkü bu gibi hadislerin ana konularını şarkıcı kadınlar, çalgı aletleri, şarkıcı kadınlar eşliğinde içkili gece eğlenceleri ile ölünün ardından ağıt yakma oluşturmaktadır. Bu husus "üç şeyin dışında her eğlence 'lehv'dir" hadisi ile hanefî kaynaklarında sıkça dile getirilen "çalgi aletlerini (melâhî) dinlemek günahtır. O ortamda oturmak fasıklıktır. Ondandır zevk almak ise küfürdür" hadislerinde daha net olarak ifadesini bulmaktadır. Burada fıkıh ve hadis kaynaklarında sıkça yer verilen hadisleri kısaca tahlil etmeye çalışacağız.

F.B.A. ÇALGI ALETLERİ VE İÇKİLİ MÜZİKLİ GECE EĞLENCERİ İLE İLGİLİ HADİSLER

Ebu Amir veya Ebu Mâlik el-Eş'arî'nin Peygamberimizden şunu işittiği rivâyet edilmiştir: "Ümmetimden öyle topluluklar çıkacak ki, zinayı, ipeği, içkiyi, ve çalgı aletlerini helal sayacaklar. Yine bazı topluluklar, büyük bir koyun sürüsüyle dağın başında konaklayacak, onlara bir fakir ihtiyacı için geldiğinde 'yarın gel' diyecekler. Allah Teâlâ da onları bir gece ansızın helak edecek, dağı başlarına yıkacak. Diğer bir kısmını da domuz ve maymun sûretine çevirecektir. Bu uygulama kıyamete kadar sürecek"¹⁹².

Ebu Hureyre (r.a.)'den rivâyet edilmiştir: "Peygamber (s.a.s.) köpek ticaretini¹⁹³ ve şarkıcı kadının (zemmâre) kazancını yasaklamıştır".¹⁹⁴ Hadiste geçen "zemmâre" kelimesi genelde

¹⁸⁷ *el-Beyân ve't-Tahtîl*, Beyrut, 1988, XVIII, 541-543.

¹⁸⁸ Heytemî, *ez-Zevâcir an İktirâfi'l-Kebâir*, Mısır, 1332, II, 175.

¹⁸⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, XII, 43.

¹⁹⁰ *el-Mübdî*, X, 227.

¹⁹¹ *Hâşiye*, V, 46.

¹⁹² *Buhârî*, Eşribe, 7; *Beyhakî, Sünen*, X, 221; *Şuab*, 5614; Hâkim, *Müstedrek*, el-Fiten ve'l-Melâhim, 280/ 8572; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 259. Hâkim bu hadis hakkında, "Müslim'in şartına göre sahihtir" demiş, Zehebî de aynı kanaatte olduğunu belirtmiştir. Cüdey', Hâkim ve Zehebî'nin, hadisin sahih olduğu yönündeki değerlendirmelerini geniş olarak ele alıp tenkit etmiş ve sonuç olarak râvilerden Ferkad'ın zayıf râvî olması ve senette çelişki "İzdirap" bulunması sebebiyle hadisin "Zayıf" olması gerektiğini belirtmiştir. (Hâkim, *Müstedrek*, el-Fiten ve'l-Melâhim, IV, 560-561; Cüdey', *Ehâdisü Zemmî'l-Ğinâ*, s., 112-115)

¹⁹³ Hanefî mezhebinde İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre ne tür olursa olsun köpek ticareti sahihtir. İmam Ebu Yusuf'a göre ise saldırgan vahşi köpeklerin ticareti caiz değildir, diğerlerinin ki caizdir. (Mevsîlî, *el-İhtiyâr*, II, 11-12.)

¹⁹⁴ *Beyhakî, Sünen*, VI, 126; *Beğavî, Şerhu's-Sünne*, VIII, 22-23. Hadisin isnadı sahihtir. (Cüdey', *Ehâdisü Zemmî'l-Ğinâ*, s., 51)

"zina eden, fâcire kadın" şeklinde açıklanmışsa da¹⁹⁵ "şarkıcı kadın" olarak ta yorumlanmıştır.¹⁹⁶

Nâfi'den rivâyet edilmiştir: "İbn Ömer bir gün zurna (mizmâr) sesi işitti. Parmaklarıyla kulaklarını tıkayarak yoldan çekildi ve 'Ey Nâfi' bir şey işitiyor musun?' dedi. Ben 'Hayır' dedim. Bunun üzerine parmaklarını kulaklarından kaldırdı ve 'Ben Peygamber (s.a.s.) ile beraberdim. Bunun gibi birşey işitti ve aynen böyle yaptı' dedi."¹⁹⁷

İbn Abbas (r.a.)'dan nakledilmiştir: "Abdülkays heyeti Rasulullah (s.a.s.)'e gelerek 'Yâ Rasulallah! Hangi kaplardan içelim?' diye sordular. Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: 'Ziftlenmiş kaplar, toprak kaplar ve su kabağından yapılan kaplardan su içmeyin, ancak su kaplarında şira saklayın'. Sonra şöyle buyurdu: "Şüphesiz Allah bana (veya ümmetime) içkiyi, kumarı, davulu (el-kûbe) yasaklamıştır. Her sarhoş eden de haramdır."¹⁹⁸ Yusuf b. Cüdey' bu hadisin isnadının sahih ve muttasıl, ravilerinin de sika (güvenilir kişiler) olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁹

İbn Abbas (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Şüphesiz Yüce ve Ulu Rabbim, size içki, kumar ve davulu (el-kûbe) yasaklamaktadır".²⁰⁰ Cüdey'a göre hadisin isnadı sahihtir.²⁰¹ Hadisin başka bir rivâyeti şöyledir: "Şüphesiz Allah ve Rasulü, içki, kumar, davul (el-kûbe) ve tamburu (el-gubeyrâ) yasaklamışlardır".²⁰² Hadisin isnadı sahih, ravileri güvenilir kişilerdir.²⁰³

Kuteybe (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Zil (el-ceras) şeytanın müzik aletidir".²⁰⁴

Ebu Hureyre (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Beraberinde köpek veya zil (el-ceras) bulunan bir kafileye melekler refakat etmez".²⁰⁵

Ümmü Habîbe (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Beraberinde zil bulunan kafileye melekler yoldaşlık etmez."²⁰⁶ Heysemî, hadisin râvilerinin güvenilir kişiler olduğunu belirtmiştir.²⁰⁷

Şimdi buraya kadar nakledilen hadisleri Ebu Amir/Ebu Musa hadisi, İbn Ömer hadisi, Ebu Hureyre ve İbn Abbas hadisleri ile Ceras hadisleri olmak üzere dört kısımda tasnif ederek alimlerin bu hadisler hakkındaki yorumlarını aktarmaya çalışalım:

¹⁹⁵ İbn Kuteybe, *Te'vilü Mahtelifü'l-Hadis*, Beyrut, 1972, s. 322-323; Hasan b. Abdullah b. Saî'd el-Askerî, *Tashîfâtü'l-Muhaddisîn*, Kahire, 1402, I, 176, , 178; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 23; Abdurraûf el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, Mısır, 1356, III, 214.

¹⁹⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VIII, 23; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 214.

¹⁹⁷ *Ebü Dâvûd*, Edeb, 60; Beyhakî, *Sünen*, X, 222; *Şuab*, 5120. Ebû Dâvûd bu hadisin "münker" olduğunu söylemiştir. Sehârenfûrî de şu şekilde değerlendirmiştir: "Ebu Dâvûd bu hadisin münker olduğunu söylemektedir, ancak bunun münker yönüne rastlamadım. Bunun ravileri güvenilir kişilerdir. Hadis de bunlardan daha güvenilir kişilerin hadislerine aykırı değildir. Muhammed b. Tahir, ravilerden Süleyman b. Musa ile ilgili bazı tenkitler ileri sürmüşse de birçok hadisçi onu güvenilir kabul etmiştir". (Bezlî'l-Mechûd, Beyrut, ts., XIX, 166)

¹⁹⁸ *Ebü Dâvûd*, Eşribe, 7; Beyhakî, *Sünen*, X, 221; *Şuab*, 5116; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 274.

¹⁹⁹ Ahâdisü Zemmî'l-Ġinâ, s., 45.

²⁰⁰ Beyhakî, *Sünen*, X, 221.

²⁰¹ Cüdey', Ehâdisü Zemmî'l-Ġinâ, s., 46.

²⁰² Beyhakî, *Sünen*, X, 222.

²⁰³ Cüdey', Ehâdisü Zemmî'l-Ġinâ, s., 43.

²⁰⁴ Müslim, *Libas ve Zînet*, 27; *Ebü Dâvûd*, Cihad, 51; Beyhakî, *Sünen*, V, 253; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 26

²⁰⁵ Müslim, *Libas ve Zînet*, 27; *Tirmizî*, Cihâd, 25; *Ebü Dâvûd*, Cihad, 51; *Dârimî*, İsti'zân, 44; Beyhakî, *Sünen*, V, 254; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 25; Heysemî, *Mecma'*, V, 175. Hadisin bazı rivâyetlerinde "Lâ teshabenne" yerine "Lâ tettebi" ifâdesi kullanılmıştır.

²⁰⁶ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, (Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî Rivâyeti), Mısır, 1987, Siyer, nr., 903; *Dârimî*, İsti'zân, 44; Heysemî, *Mecma'*, V, 175.

²⁰⁷ *Mecma'*, V, 175.

i- Ebu Amir / Ebu Musa hadislerinde üzerinde durulan ana konuların zina, ipek giymek, içki ve çalgı aletlerinin (el-meâzif) helal sayılması ile cimrilik olduğu görülmektedir. Yine bu insanların sabahlara kadar yiyip içip eğlenmeleri (lehv), dansöz - şarkıcı kadınlar (kaynât) edinmeleri, akraba ile ilişkilerini kesmeleri başlarına gelecek felaketlerin sebepleri arasında sayılmıştır.

Hanefî fakihlerden Zeylaî²⁰⁸ ile hanbelî mezhebinden İbn Müflih²⁰⁹ bu hadislerin müziğin haram olduğunu ifade ettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak İmam Gazzâlî²¹⁰, Sübkî²¹¹, Remlî²¹², Abdülğanî Nâblusî²¹³, İbn Âbidîn²¹⁴ ve İbn Hazm (ö. 456/1063)²¹⁵ bu hadislerin ana konularının, hadislerin bu yönde değerlendirilmelerine engel olduğunu ifade etmektedirler. Çünkü hadislerde zina etmek, ipek giymek, içki ve çalgı aletlerini (el-meâzif) helal sayarak sabahlara kadar eğlenmekten söz edilmektedir. Dolayısıyla hadisler ancak bu çeşit müziklerin icrasının haramlığını ifade etmekte, bunların dışındaki diğer müzik çeşitlerini doğrudan ilgilendirmemektedir.

ii- İbn Ömer hadisinde çalgı aleti (el-mizmâr), İbn Abbas hadislerinde ise davul (el-kûbe) ve tanbur (el-gubeyrâ)'dan söz edilmiştir. Ebu Hureyre hadisinde şarkıcı kadın (zemmâre), ceras hadislerinde ise doğrudan zil ile ilgili açıklamalarda bulunulmuştur.

İbn Ömer hadisi fıkıh kaynaklarında sıkça başvurulan hadislerden biri olup, yorumu hadis şarihleri ile fakihler arasında çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Hanefî fakihlerinden Kadîhân (ö. 752/1351)²¹⁶ ile İbn Abidîn²¹⁷, hanbelî fakihlerinden İbn Kudâme²¹⁸ bu hadislerin çalgı aletlerini yasakladığını ifade etmişler; hanbelî alimlerinden İbn Müflih²¹⁹ ile bir kısım ulema ise, hadisin senet ve metnine yönelttikleri bazı tenkitler dolayısıyla, İbn Ömer hadisinin çalgı aletlerini ya da müziği yasakladığı yönündeki değerlendirmeleri yanlış bulmuşlardır.²²⁰

iii- İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *es-Siyerü'l-Kebîr*'inde yer verdiği ceras hadislerini Serahsî şöyle yorumlamıştır: "Alimlerin bazıları bu hadislerin zahirini dikkate alarak ister savaş ister başka gayelerle olsun yolculuklarda kervanlara zil takılmasını mekruh saymışlardır. Bize göre bu hadislerin yorumu şöyledir: Dâr-ı Harb'de savaşçıların zil kullanmaları mekruhtur. Çünkü bu, özellikle gece konaklamalarında düşmanın müslümanların yerlerini belirlemelerine ve onları pusuya düşürmelerine sebep olabilir. Bu gibi durumlarda zil, müşriklere müslümanların yerlerini bildiren bir casus görevi görür ki bu mekruhtur. Dâr-ı İslâm'da ise, eğer zilin kervana bir faydası olacaksa bunda her hangi bir sakınca olmaz. Çünkü dâr-ı İslâm'da müslümanlar, yola çıktıklarında uykularını kaçırmaması ve dikkatlerini kervandan ayırmamaları hususunda zilden faydalanabilirler. Kervan-

²⁰⁸ Zeylaî, *Tebayün*, VI, 13-14.

²⁰⁹ İbn Müflih, *el-Mübdî*, X, 228

²¹⁰ İhyâ, VI, 143.

²¹¹ Tekmiletü'l-Mecmû', XX, 230.

²¹² Nihâyetü'l-Muhtâc, VIII, 298.

²¹³ İdâhu'd-Delâlat, vr., 7a-b, 8a-b, 9a, 11a, 27a, 28a.

²¹⁴ Hâşiyetü'Reddi'l-Muhtâr, V, 307.

²¹⁵ Muhallâ, Beyrut, ts., VII, 567.

²¹⁶ *el-Fetâvâ'l-Hâniyye*, (Hindiyeye kenarı), III, 406

²¹⁷ İbn Âbidîn, *Hâşiye*, V, 306

²¹⁸ *el-Muğnî*, XII, 40-41.

²¹⁹ İbn Müflih, *el-Mübdî*, X, 228.

²²⁰ Şevkânî, *Neyl*, VIII, 113-119; *Sehârenfûrî*, *Bezlül-Mechûd*, XIX, 165-166, 167.

dan geri kalanlar zil sesine kulak vererek kervanın yerini tespit edip kervana katılma imkanı bulacakları gibi, kervanda kimi hayvanlar zil sesinden hoşlanarak daha iyi yol da alabilir. Hırsızlardan emin olduklarında ve bu gibi sebeplerle zilden faydalanma imkanları olduğunda müslümanların zil kullanmalarının bir sakıncası olmaz. Bu haliyle zil, hidâ ile aynı fonksiyonu icra eder. Hidâ ise Araplarca bilinen bir şeydir. Rasulullah (s.a.s.) da buna izin verdiği gibi kendi yolculuklarında bu işi yapanlar kendi önünde hidâ söyleyerek giderdi. Bu da gösteriyor ki, bu gibi şeylerde bir sakınca yoktur. Aynı şekilde çocukların ayaklarına takılan halhaller da eğer yalnızca eğlence (lehv) maksadıyla olursa o zaman onlar da hoş karşılanamaz. Ancak onların müslümanlara faydası olacaksa o zaman onda da bir sakınca olmaz".²²¹ "Allah yolunda zil kullanmanın ve müslümanların kalelerinde zil çalmanın bir sakıncası yoktur. Çünkü bu, müslümanların gücüne güç katar ve onların uykuya dalmalarını engeller... Bu özellikleri taşımayan zillerin kullanılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Ameller ancak niyetlere göredir". Aynı şekilde atlara takılan demir halkalarına da zil takılmasında bir sakınca yoktur. Çünkü bu savaşlarda düşmanların kalplerine korku salar ki, bu aynı zamanda bir savaş taktiğidir. Yine savaşlarda davul çalmanın da bir sakıncası yoktur. Çünkü bu, insanları bir araya toplar. Ayrıca bunlar eğlence (lehv) amacı olmayan şeylerdir. Mekruh olan, eğlence (lehv) amaçlı çalınan davullardır. Bu gibi davulların da deflerden farkı yoktur. Düğün gibi kutlamalarda def çalmanın bir sakıncası olmadığı gibi davul çalmanın da bir sakıncası yoktur"²²². Aynı yorumlara hanefî kaynaklarından *Bezzâziye'* de de yer verilmiştir²²³.

iv- "Çalgı aletlerini dinlemek günahdır. Çalındığı yerlerde bulunmak fasıklıktır. Ondan zevk almak ise küfürdür". İbn Âbidîn'in çalgı aletlerinin haramlığına delil olarak naklettiği bu hadis, hanefî kaynaklarında şarkı ve çalgı aletlerinin haramlığı hususunda en çok başvurulan bir hadistir.²²⁴ İbn Hümâm bu hadisi Sadruşşehîd'in *Vâkıât'*ından nakletmekte²²⁵, İmam Gazzâlî *İhyâ'*sında, Şevkânî *Neylül'-Evtâr'*da bu²²⁶ hadise yer vermektedir. Şevkani'nin senediyle ilgili herhangi bir yorumda bulunmadığı bu hadis hakkında Hafız İrâkî (ö. 806/1403), hadisin Mekhûl senediyle mürsel olarak nakledildiğini belirtmiş ve bunun dışında başka bir yorumda bulunmamıştır. Cüdey', muteber hadis kaynaklarında da böyle bir hadise rastlamadığını ifade etmiştir²²⁷. Senedi hakkında sağlıklı bir bilgi elde edilemeyen bu hadisin fikhî hükümlere temel teşkil edemeyeceği açıktır.

v- Hadis ve fıkıh kaynaklarının doğrudan ya da dolaylı olarak atıfta buldukları diğer önemli bir hadis "lehv" hadisidir: "Üç şeyin dışındaki her türlü oyun eğlencedir (lehv): Ok atmak, at eğitmek ve kişinin eşiyile oynanması."²²⁸ Buhârî bu konuya "kişiyi Allah yolundan alıkoyan her eğlence batıldır" şeklindeki bir başlıkla yer vererek Lokman suresi 6. âyet-i kerimesine atıfta bulunmuştur²²⁹. Hattâbî bu hadisi "yani bu üç tanesinden başkası mübah değildir"; İbn Muin "bu üç tanesinden başkası müstahab değildir" şeklinde yorum-

²²¹ Serahsî, Şerhu Kitabı's-Siyeril'-Kebîr, I, 87-88.

²²² Şerhu Kitabı's-Siyeril'-Kebîr, IV, 1458.

²²³ *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye*, (Hindiyye kenarı) VI, 378-379.

²²⁴ İbn Âbidîn, Hâşiye, V, 306; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, VI, 359; *el-Fetâvâ'l-Hâniyye*, III, 406;

²²⁵ *Fethu'l-Kadir*, VIII, 452.

²²⁶ Gazzâlî, *İhyâ'*, VI, 142; Şevkânî, *Neyl*, VIII, 113.

²²⁷ Gazzâlî, *İhyâ'*, VI, 142; Cüdey', *Ehâdisü Zemmi'l-Çinâ*, s., 136.

²²⁸ *Ebu Dâvûd*, Cihad, 24; *Tirmizî*, Fedailül'-Cihad, 11; *Nesâî*, Hayl, 8; İbn Mâce, Cihad, 19; *Darimi*, Cihad, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 146; *Beyhaki*, *Sünen*, X, 13, 14, 15B

²²⁹ *Buhârî*, İsti'zan, 52.

lamışlardır.²³⁰ Mübârekfûrî "bu üç tanesinden başkasına sevap yazılmaz" şeklinde yorumladıktan sonra Aliyyülkârî'nin (ö. 1014/1605) "doğru işlere yardımcı olan her türlü davranış bu hadisin kapsamına girer... Coşturucu aletlerle icra edilmeyen sema da bu kabildir..". şeklindeki yorumunu aktarmış ve Aliyyülkârî'nin bu görüşünü eleştirmiştir.²³¹

F.B.B. ŞARKICI KADINLAR

Hadislerde, müzik icrası konusunda kadınlardan hür, çocuk ve câriye olmak üzere üç ifadeyle söz edildiği görülmektedir.

Hür kadınların düğün vb. meşru eğlencelerde kendi aralarında icra ettikleri müzikli eğlenceleri konusunda Hz. Peygamberin herhangi bir yasağına rastlanmamıştır. Kız çocukları konusunda da Rasul-i Ekrem'in, şarkı sözlerindeki bazı yanlışlıklara müdahalesinin dışında herhangi bir karşı tavrı tespit edilememiştir.

Müziyenler konusunda Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerin büyük bölümü müzisyen câriyelerle (kayne) ilgilidir. Hz. Peygamberin bunlarla ilgili tutumu genelde olumsuzdur. Kendisi bir defasında Hz. Âişe'ye bunlardan birini dinlettirmiştir²³² ancak, O genel olarak kayne'lerin dinlenmesi, eğitimi ve alım-satımlarını yasaklamıştır. Bunun nedeninin de, kayne'lerin kadınlı-ışkili eğlence merkezlerinin vazgeçilmez unsurlarından olmaları olsa gerektir. Çünkü bunlarla ilgili sahih hadislerin ana konusu bu gibi eğlence yerleridir. Ayrıca bu gibi kadınların sadece müzik icra etmedikleri, aynı zamanda bölgedeki fuhuş sektörünü de canlı tutuyor oldukları çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Nitekim bir kısım alimler hadisleri değerlendirirken onların bu yönlerine de dikkat çekmişlerdir.²³³

Çeşitli hadislerde kadın şarkıcılardan söz edilmesi hadiş şarihleri ve fıkıhçılar arasında kadın sesinin mahremiyetinin tartışılmasına sebep olmuştur. Bu yöndeki yorumların başlıcaları şöyledir:

Şâfiî fakihlerinden İmam Gazzâlî ve İbn Hacer ile hanefi fakihlerinden Aynî, kadın sesi dinlemenin haram olmasını "fitne" (zinaya düşme) tehlikesine bağlamaktadırlar. Bu görüşlere göre zinaya düşme tehlikesi varsa kadın sesi dinlemek haram, böyle bir tehlike söz konusu değilse kadın sesi dinlemek mübahtır.²³⁴ Çünkü Rasulullah (s.a.s.) "Câriyeteyn" hadisinde bunu engellememiş, aksine Hz. Ebubekir'in karşı çıkmasını engellemiştir.²³⁵ Hanbeli fakihlerinden İbn Müflih, hanbelî mezhebi alimlerinin görüşlerini naklederken "onlar ve İbn Ukayl'e göre şarkıyı yabancı kadınlardan dinlemek tek kelime ile (alimlerin ittifakı) haramdır"²³⁶ görüşünü ileri sürmüştür. Abdülhâyy el-Leknevî'nin (ö. 1304/1886) hanefî mezhebinin görüşünü özetleyen yorumu da şöyledir: "Kâdîhân ve Muhtîbî sahibine göre kadın sesi avrettir. Bu zayıf bir görüştür. Şerhu'l-Münye, el-Bahrurrâik ve Dürr'de ifade edildiği gibi hanefî mezhebinde sahih olan görüşe göre, fitne ihtimalinin olmadığı yerlerde kadın sesi avret değildir."²³⁷

²³⁰ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, VII, 136.

²³¹ Tuhfetü'l-Ahvezî, V, 214.

²³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 449; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 130.

²³³ Bkz. Gazzâlî, *İfuyâ*, VI, 142-144; İbn Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, VI, 482; Nâblusî, *İdâhu'd-Delâlat*, vr. 11a; İbn Âbidîn, *Hâşiye*, V, 305; Şevkânî, *Neyl*, VIII, 113-119.

²³⁴ Gazzâlî, *İfuyâ*, VI, 151-154.

²³⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 115; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, V, 370.

²³⁶ İbn Müflih, *el-Mübdî*, X, 228.

²³⁷ Leknevî, *Sibâhetü'l-Fikr fî'l-Cehr-i bi'z-Zikr*, (Hzr., Abdülfettâh Ebu Gudde), Beyrut, 1989, s., 79.

Kadın sesi ile ilgili özel bir araştırma yapan Faruk Beşer de sonuç olarak şunları belirtmektedir: "Kadın sesi, ses olması hasebiyle haram değildir. Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de açık ve kesin bir nas bulunmamaktadır. Kadının, yabancı erkekle konuşurken sesini inceltmesi, kırılı döküle, edalı, endamlı ve cazibeli konuşması Ahzâb 33/32. âyet-i kerimesinde yasaklanmıştır. Bunun yasaklanması ise bu sesin avret olduğundan değil, bu tür konuşmaların erkeklerde haram duygular uyandıracığı içindir. Kadınların yabancı erkeklerin duyacağı şekilde besteli, makamlı ve nağmeli şarkı, türkü, mevlit, gazel, ilahi vb. okuması caiz değildir".²³⁸

F.B.C. ÇALGI ALETLERİ

Rasulullah (s.a.s.)'den nakledilen bir çok hadiste çeşitli çalgı aletlerinden söz edilmektedir. Bunları, çalgı aletlerinin (melâhî) genelini yasaklayanlar ile isim vererek özel olarak yasaklayan hadisler olmak üzere iki kısımda incelemek mümkündür. Bu hadisleri bir bütün olarak tespit, tanım ve şer'î hükümlerinin incelenmesi ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir. Burada bu tartışmaları yukarıda naklettiğimiz hadisler ışığında, özet olarak aktarmaya çalışacağız.

Yukarıda nakledilen hadislerde çalgı aletleri ile ilgili olarak def, kûbe, ceras, barbat, gubeyrâ, mizmâr ve meâzif kelimeleri geçmektedir. Bu aletlerden hadislerde en çok sözü edilenler def, mezâmîr ve meâzif'dir.

Türkçe'de def, bir kasnakla onun üzerine gerilmiş deriden meydana gelen bir müsi-kî aletidir. "tef" ve "daire" de denilir²³⁹. Arapça'da dairenin pulsuzuna "def", pullusuna "mizher" denilir²⁴⁰. Kûbe "davul" demektir²⁴¹. Ortası ince küçük davula bu isim verilmiştir.²⁴² Berbad, ud demektir²⁴³. Gubeyrâ ise tanbur, ud, berbat ve mısır veya buğdaydan yapılan şıra olarak ta tanımlanmıştır²⁴⁴.

Meâzif terimi hadislerde sıkça geçen bir terimdir.²⁴⁵ Haramlığına işaret eden hadislerden yalnız bir tanesi sahih²⁴⁶, diğerleri zayıftır. Meâzif'in geçtiği sahih rivâyetler genelde meyhâne gibi içkili ve kadınlı eğlence merkezleriyle ilgilidir. Bundan dolayı bir kısım alimler Meâzif'in haram olmasının içkili kadınlı eğlence ortamlarıyla sınırlı olduğunu belirtmişlerdir ki bu hususa biraz sonra değinilecektir.

Mezâmîr, mizmâr'ın çoğuludur. Cârîyeteyn hadisinde²⁴⁷ "mezmûru's-şeytân" (Şeytan düdüğü); Ebu Musa hadisinde²⁴⁸ de "mezâmîr-i Âl-i Dâvûd" (Dâvûd (a.s.)'in sedâsı)

²³⁸ Hanımlara Özel Fetvâlar, İstanbul, 1992, s., 62-66.

²³⁹ D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, İst., 1996, s. 233.

²⁴⁰ Ahmet Naim, Tecrid-i Sarih Terceme ve Şerhi, III, 153.

²⁴¹ Şevkânî, Neyl, X, 110.

²⁴² H. G. Farmer, "Davul" md., İA, III, 498.

²⁴³ Şevkânî, Neyl, VIII, 113.

²⁴⁴ Şevkânî, Neyl, VIII, 110.

²⁴⁵ Buḥârî, Eşribe, 7; Tirmizî, Fiten, 38; İbn Mâce; Fiten, 22; Heysemî, Mecma', III, 167; V, 69; VIII, 10, 126-127; IX, 390-391; Beyhakî, Sünen, X, 221; Şua'b, 2529, 5114; İbn Ebî Şeybe, Musannef, XV, 164; Ebû Nuaym, Hilyetü'l-Evliyâ, Beyrut, 1985, IV, 236-237; Hâkim, Müstedrek, Ma'rifetü's-Sahâbe, 640/5042, Fiten ve Melâhim, 283/8575; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 257, 268; Zevâidü'l-Müsned, IV, 76; Gazzâlî, İhyâ, VI, 142; Âcürri, Tahrim, nr. 58, 59-60.

²⁴⁶ Buḥârî, Eşribe, 7; Beyhakî, Sünen, X, 221.

²⁴⁷ Buḥârî, el-İdeyn, 2; Müslim, Salâtü'l-İdeyn, 4; Nesâî, el-İdeyn, 35, 36; İbn Mâce, Nikâh, 21; Beyhakî, Sünen, X, 224; Beğavî, Şerhu's-Sünne, IV, 321.

²⁴⁸ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 34; Nesâî, İftitah, 83; Dârimî, Fedâilü'l-Kur'ân, 34.

şeklinde geçmektedir. Cârîyeteyn hadisinde Hz. Ebubekir tarafından kötülene "mezâmîr" yine aynı hadiste Hz. Peygamber tarafından sakıncasız bulunmuş; Ebu Musa hadisinde de Rasulullah (s.a.s.) Kur'ân'ın güzel okunuşunu (mezâmîr-i Âl-i Dâvûd"a (Dâvûd (a.s.)'in sedâsına) benzeterek övmüştür. Nevar ki Rasulullah (s.a.s.)'in cârîyeteyn hadisinde sakıncasız bulunduğu mezâmîri kötilediği hadisler de bulunmaktadır.²⁴⁹ Mezâmîri yasaklayan hadislerden sadece İbn Ömer hadisi sahih, diğerleri ise zayıf hadislerdir. İbn Ömer hadisi de alimler arasında farklı şekillerde yorumlanmıştır.

İslâm alimleri çalgı aletleri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimisi Ebu Amir / Ebu Musa hadisi başta olmak üzere benzer hadisleri dikkate alarak çalgı aletlerinin haram olduğunu, kimileri bayram, düğün ve karşılama merasimleri ile ilgili hadislerden hareketle bu aletleri kullanmanın caiz olacağını söylerken, kimileri de bu hadisleri bir bütün olarak ele alıp ortak noktalarını tespit ederek fikir yürütmeyi tercih etmişlerdir.

İmam Gazzâlî²⁵⁰, İbn Hacer²⁵¹, Remlî²⁵², Sübkî²⁵³, Aynî²⁵⁴, Beğavî²⁵⁵, İbn Kudâme²⁵⁶, Şevkânî²⁵⁷, Fahreddin Zeylaî²⁵⁸ ve Haskefî²⁵⁹ düğün, bayram ve karşılama konularında nakledilen hadislerin, bu gibi meşru sevinçlerin def, şarkı vb. meşru eğlencelerle kutlanmasının caiz olduğuna delâlet ettiklerini belirtmişlerdir.²⁶⁰ Çalgı aletlerinin haramlığı ile ilgili hadisleri de İmam Gazzâlî²⁶¹, Sübkî²⁶², Remlî²⁶³, Abdülğanî Nâblusî²⁶⁴, İbn Âbidîn²⁶⁵ ve İbn Hazm²⁶⁶ yorumuna tabi tutmuşlardır. Bunlara göre çalgı aletlerinin haram olması, aletlerin kendileri ile ilgili bir husus olmayıp, bunlarla haram işlenmesi ya da haram işlenen ortamlarda çalınmalarıyla ilgili bir husustur. Dolayısıyla bu âletler helal ve mübah eğlencelerde, içine başka bir haram karıştırılmadan kullanılırsa caizdir. Beraberinde başka haramlar işleniyorsa, "harama sebep olan şeyin kendisinin de haram olması" kuralı gereği caiz değildir.

Çalgı aletlerinden söz eden sahih hadislerde yalnız defe yer verilmesi bazı alimlerin, çalgı aletleriyle ilgili cevazı defle sınırlandırmalarına sebep olmuştur. Hadis sarihlerinden aynı zamanda hanefî fakihlerinden olan Aynî'nin bu noktada görüşü şöyle-

²⁴⁹ Bkz. *Ebü Dâvûd*, Edeb, 60, Beyhakî, *Sünen*, X, 222; *Şuab*, 5120; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, XV, 164; Zebidî, *Ükûdu'l-Cevâhiri'l-Münîfe*, Beyrut, 1985, II, 141; Heysemî, *Mecma'*, I, 114, VII, 323; VIII, 119; Ebu Nuaym, *Hilye*, III, 278; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 257.

²⁵⁰ *İhyâ*, VI, 151, 154.

²⁵¹ *Fethu'l-Bârî*, XIX, 244.

²⁵² *Nihâyetü'l-Muhtâc*, VIII, 298.

²⁵³ *Tekmiletü'l-Mecmû*, XX, 230.

²⁵⁴ *Umdetü'l-Kârî*, XVI, 345.

²⁵⁵ *Şerhu's-Sünne*, IX, 47, 49.

²⁵⁶ *el-Muğnî*, XII, 41, 42.

²⁵⁷ *Neyl*, VIII, 119-120.

²⁵⁸ *Tebîyîn*, IV, 222.

²⁵⁹ *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, IV, 592.

²⁶⁰ Gazzâlî, *İhyâ*, VI, 151, 154; Nevevî, *Şerhu Müslim*, Beyrut, 1990, VI, 183-184; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 113; XIX, 244; Aynî, *Umde*, V, 366; XVI, 330, 345; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XI, 47, 49; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XII, 42; Şevkânî, *Neyl*, VIII, 119-120; Zeylaî, *Tebîyîn*, IV, 222; Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, IV, 592.

²⁶¹ *İhyâ*, VI, 143.

²⁶² *Tekmile*, XX, 230.

²⁶³ *Nihâyetü'l-Muhtâc*, VIII, 298.

²⁶⁴ *İdâhu'd-Delâlat*, vr., 7a-b, 8a-b, 9a, 11a, 27a, 28a.

²⁶⁵ *Hâşiyetü Reddî'l-Muhtâr*, V, 307.

²⁶⁶ *Muhallâ*, VII, 567.

dir: "Defin düğün vb. yerlerde caiz olması, ud gibi diğer aletlerin de caiz olması manasına gelmez".²⁶⁷ Şâfiî alimlerinden İmam Gazzâlî bu hadisle ilgili yorumunda, hadisteki cevazın telli çalgı aletlerini kapsamadığını ifade etmiştir.²⁶⁸ İbn Hacer'in bir yorumu da şöyledir: "Hadislerdeki "ıdribû" "çalınız" kipi hem erkek hem de kadınlar için kullanılan bir kiptir. Bu da, bu gibi hadislerin erkeklerin de def çalmalarına cevaz vermesini gerektirmektedir Ancak bunu ifade eden hadis zayıftır. Sahih hadislerde bu izin, kadınlara verilmiştir. Kadınlara benzeme ve özentî yasaklandığından erkekler def çalamazlar".²⁶⁹ Fıkıh kaynaklarında bulunan ve İbn Hacerle aynı yönde olan yorumlara daha önce işaret edilmişti.

2. BATIL, LAĞV, ZÛR, SAVTU'Ş-ŞEYTAN, SÜMUD VB. KAVRAMLAR – MÜZİK İLİŞKİSİ

Müziğin Kur'an-ı Kerim'deki yerini doğrudan "lehv" kavramı açısından araştıranların yanında yine Kur'an-ı Kerim'de geçen başka kavramlar açısından ele alıp tartışanlar da olmuştur.

Başta hanefîler olmak üzere bir kısım alimlerin, müziği "lehv" hadisinde geçen "batıl" kavramı çerçevesinde değerlendirdiklerini daha önce belirtmiştik. Bunun yanında müziği İsrâ 17/81'de "De ki Hak geldi, batıl zâil oldu" mealindeki âyet-i kerimede geçen "batıl" kavramı çerçevesinde değerlendirerek haram diyenler de olmuştur. Hanbelî alimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), İbn Abbas'dan nakledilen bir yoruma dayanarak müziği bu açıdan değerlendirdiği gibi²⁷⁰ mâlikî mezhebinden Kasım b. Muhammed'den de benzer bir görüş nakledilmiştir.²⁷¹

Mü'mininun suresi 23/3'de "*Onlar ki saydasız şeylerden (lağv) yüz çevirirler*" mealindeki âyet-i kerimede geçen "lağv" kelimesini Mâlik b. Enes'in naklettiğine göre Muhammed b. Münkedir "şarkı" (el-gına) olarak yorumlamıştır²⁷². Yine Furkan 25/72'de "*onlar saydasız bir şeye (lağv) uğradıklarında saygın kişiler olarak uğrar geçerler*" mealindeki âyet-i kerimede geçen "lağv" kelimesinin çeşitli manalara geldiğini ifade eden Taberî, şarkı dinlemenin de bütün dinlerce çirkin karşılanan bir iş olduğunu, dolayısıyla bunun da bu âyet-i kerimenin ifade kapsamına girdiğini belirtmiştir²⁷³. Hanbelî alimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye şarkının bu âyet-i kerimede ifade edilen "lağv" kavramına girdiğinden dolayı haram olması gerektiğini ifade etmiştir²⁷⁴. Şâfiî alimlerden Mâverdî de kimi alimlerin aynı gerekçeye dayanarak şarkıyı haram saydıklarını belirtmiştir.²⁷⁵

Furkan 25/72'de "*onlar ki yalan (zûr) yere şahitlik etmezler*" mealindeki âyet-i kerimede geçen "zûr" kelimesi, Mücahid ve İbn Hanefîye başta olmak üzere bir kısım müfessirler

²⁶⁷ Umdetü'l-Kâfî, V, 369.

²⁶⁸ Gazzâlî, İfeyâ, VI, 151, 154.

²⁶⁹ Fethu'l-Bârî, XIX, 271.

²⁷⁰ İbn Ebiddünya, Zemmü'l-Melâhî, Beyrut, 1993, s. 74; İbn Kayyim el-Cevziyye, Hükmü'l-İslâm fi'l-Ğına, Kahire, 1398, s. 28.

²⁷¹ İbn Rüşd, el-Beyân ve't-Tahtîl, XVIII, s. 542.

²⁷² Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, XII, 112.

²⁷³ Taberî, Câmi' u'l-Beyân, XIX, 64.

²⁷⁴ İbn Kayyim, Hükmü'l-İslâm fi'l-Ğına, s. 2.

²⁷⁵ Mâverdî, el-Hâvî'l-Kebîr, XVII, 190.

tarafından "şarkı" olarak yorumlanmıştır. Kelimenin bu yorumunu dikkate alan alimler bu âyet-i kerime'nin gereği olarak müziğin haram olacağını savunmuşlardır.²⁷⁶

İsra suresi 17/64'de "*sesinle, gücünün yettiğini yerinden oynat..*". mealindeki âyet-i kerime geçen "sesinle" (savtike) kelimesini İbn Abbas, Mücâhid, Dahhâk, Hasan Basri, İbn Ebi Hâtim vb. bazı müfessirlerin "şarkı/çalgi aleti" olarak yorumlamalarını dikkate alan fakihler, bu âyet-i kerimeye dayanarak müziğin haram olacağını ifade etmişlerdir.²⁷⁷

Necm 53/61. âyet-i kerime "*habersiz oyalanmaktasınız (sâmidûn)*" mealindeki âyet-i kerime geçen "sâmidûn" kelimesini İbn Abbas, İkrime, Dahhâk başta olmak üzere bir kısım müfessirler Yemen ve Himyer lugatına dayanarak "şarkı" şeklinde yorumlamışlardır.²⁷⁸ Hanbelî alimlerinden İbn Kayyim el-Cevziyye bu yorumlara dayanarak müziğin haram olacağını savunmuş²⁷⁹, ancak İmam Gazzâlî bu yorumu doğru bulmayarak eleştirmiştir.²⁸⁰

Kaynaklarda sıkça atıflarda bulunulan bu âyetlerin yanında Nâziât 79/40-41 ile Enfâl 8/35. âyetleri de müziğin haramlığı yönünde yorumlanmıştır.²⁸¹

Kur'an-ı Kerim'de müziğin haramlığı yönünde yorumlanabilecek bu âyetlerin yanında helallığı yönünde yorumlanabilecek âyet-i kerimeler de bulunmaktadır. Nitekim Rum 30/15'de "*onlar cennet bahçelerinde neşe ve şenlik içinde eğlenirler (yuhberûn)*" mealindeki âyet-i kerime geçen "yuhberûn" kelimesini "Yahya b. Kesir, Evzâî, Vekî' gibi kimi müfessirlerin "şarkı dinlerler" şeklindeki yorumlarına dayanarak müziğin helal olduğunu savunanlar da olmuştur.²⁸² Yine Yâsîn 36/55'de "*gerçekten cennetlik olanlar bugün, pek güzel bir meşguliyet içinde zevklenmektedirler*" mealindeki âyet-i kerimenin yorumunda Ebu'l-Berakât en-Nesefî (ö. 710/1310) cennet ehlinin müzik dinleyeceğinden söz etmiştir.²⁸³

H. CENAZE MERASİMLERİ

Abdurrahman b. Avf (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "*İki günahkar ve ahmak sesi yasakladım: Musibet anındaki ses, yüz-göz tırmalama, yaka-paça yırtma ve şeytan sesi*".²⁸⁴ Tirmizî hadisin hasen olduğunu söylemiştir.²⁸⁵

Ebu Hureyre (r.a.)'den, Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini işittiği rivâyet edilmiştir: "*Allah Teâlâ, kıyamet günü, tevbe etmeden ölen ağıtçılara ateşten bir gömlek giydirir ve onları bütün insanlara teşhir eder*".²⁸⁶ Heysemî hadisin senedinin hasen olduğunu söylemiştir.²⁸⁷

²⁷⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XIX, 62, 63; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIII, 85-86; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, III, 329; Ebu Hayyân, *El-Bahru'l-Muhît*, VIII, 132; Maverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, XVII, 190; İbn Müflih, *el-Mübdi'*, X, 227; İbn Kudame, *el-Muğni*, XII, 43; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hükmü'l-İslâm fi'l-Ğına*, s. 2.

²⁷⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XV, 147; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, III, 53; Ebu Hayyân, *El-Bahru'l-Muhît*, VI, 58; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, X, 293; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hükmü'l-İslâm fi'l-Ğına*, s. 46-47; İbn Hacer Heytemî, *ez-Zevâcîr*, II, 175.

²⁷⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXVII, 108-110; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV, 278; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, IV, 120;

²⁷⁹ *Hükmü'l-İslâm fi'l-Ğına*, s. 48.

²⁸⁰ *İhyâ*, VI, 165.

²⁸¹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, VII, 254; İbn Kayyim, *Hükmü'l-İslâm fi'l-Ğına*, s. 29-30.

²⁸² Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XXI, 35; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, III, 438; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, XIV, 16;

²⁸³ *Medârikü't-Tenzîl*, (Mecmûatün mine't-Tefâsîr içerisinde), İst., 1319; V, 214.

²⁸⁴ Tirmizî, *Cenâiz*, 25.

²⁸⁵ Tirmizî, *Cenâiz*, 25.

²⁸⁶ Heysemî, *Mecma'*, III, 13; Beyhakî, *Sünen*, IV, 63.

Ümmü Atıyye'den rivâyet edilmiştir: "Peygamber (s.a.s.) bizden ağıt yapmamak üzere söz aldı".²⁸⁸

Ebu Mâlik el-Eş'arî (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ümmetimde dört şey vardır ki, bunlar cahiliyet adetidir ve bunu terk edemezler: Soy ve şerefle övünmek, neseplere ta'n etmek, yıldızlarla yağmur dilemek ve ağıt yapmak".²⁸⁹

Ebu Hureyre (r.a.) Peygamber (s.a.s.)'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İki şey vardır ki, insanlar onunla küfre düşer: Neseplere ta'n ve ölümlere ağıt yapmak".²⁹⁰

Bazı hadis ve fıkıh kaynakları bu gibi hadisleri bir yandan cenazenin ardından ağıt yakmanın haramlığına delil olarak zikrederken, diğer yandan bunları müziğin haramlığına da delil saymışlardır.²⁹¹

Şunu da belirtmeliyiz ki, çeşitli müsibetler karşısında ağlamayıp sabır ve tahammül göstermek tavsiye edilmekle birlikte, bu durumlarda taşkınlık yapmadan kalben üzülmek ve göz yaşı dökmek yasaklanmamış, bilakis fitrî bir ihtiyaç olarak görülerek müsaâde edilmiştir.²⁹² Nitekim Hz. Peygamber'in, oğlu İbrahim can çekişirken ağladığı ve kucaklayarak öpüp kokladığı²⁹³, annesinin kabrini ziyareti sırasında göz yaşı döktüğü²⁹⁴ ve yine Hz. Ebu Bekir ve Hz. Fatıma'nın Resûlullah'ın vefatı sırasında ağladıkları²⁹⁵ bilinmektedir.

SONUÇ

İnsanı yaratan Allah, yeryüzünde var olan her türlü imkanı onun hizmetine sunmuştur. Ses bu imkan ve nimetlerin en önemlilerinden birisidir. Allah Teâlâ yeryüzündeki bu imkanları "tayyibât/habâis" ya da "ma'rûf/münker" şeklinde sınıflandırarak, bunlarla ilgili kuralları da koymuş, böylece insanların bu imkanlar karşısında almaları gereken tavrı da belirlemiştir. Ne var ki İslâm'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'de müziğin bu kategorilerden hangisine girdiğine dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Bu da bu konunun Kur'an'ın temel ilkeleri açısından ele alınması gerektiğini göstermektedir.

İslâm alimlerinin müzikle ilgili çeşitli tespitleri bulunmaktadır. Kimileri müziği doğrudan münkerât / habâis kategorisinde değerlendirerek haram olması gerektiğini ileri sürmüş, kimileri doğrudan ma'ruf / tayyibât kategorisinde değerlendirerek helal ve mübah olması gerektiğini savunmuş, kimileri de çok yönlü tahlillerde bulunarak bir sonuca varmaya çalışmışlardır. Bu tartışmaları şu şekilde özetleyebiliriz:

1-Esasen ses, bir varlık olarak kötü bir şey değildir. Aksine hiçbir insan kendisini bu varlıktan soyutlayamamış, iyi ya da kötü, faydalı ya da zararlı her zaman ve zeminde bu varlıkla iç içe olmuşlardır.

.....
²⁸⁷ Mecma', III, 13.

²⁸⁸ Müslim, Cenâiz, 10; Nesâî, Cenâiz, 15; İbn Mâce, Cenâiz, 51; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 29; Beyhakî, Sünen, IV, 62.

²⁸⁹ Müslim, Cenâiz, 10; Tirmizî, Cenâiz, 23; İbn Mâce, Cenâiz, 51; Beğavî, Şerhu's-Sünne, V, 437

²⁹⁰ Müslim, İmân, 30; Beyhakî, Sünen, IV, 63

²⁹¹ Merğînânî, el-Hidâye, III, 123; Haskefî, ed-Dürrü'l-Muhtar, IV, 591; Zeylaî, Tebyîn, IV, 421; Dâmâd, Mecmau'l-Enhur, II, 190; Molla Hüsrev, Dürer, II, 380; İbn Âbidîn, Hâşiye, V, 306; İbn Kayyim, Hükümü'l-İslâm fi'l-Çina, s. 43-45; Mâverdî, el-Hâvî'l-Kebîr, XVII, 191;

²⁹² Serahsî, Şerhu's-Siyeru'l-Kebîr, I, 89-90, 101.

²⁹³ Buḥârî, Cenâiz, 44; Müslim, Fedâil, 62.

²⁹⁴ Nesâî, Cenâiz, 101.

²⁹⁵ Buḥârî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenâiz, 16-26; Müsned, VI, 31

2- Yarattığı herşeyi insanın faydasına yaratan Allah, sesi de insanın faydasına yaratmıştır. Genel olarak "tayyibât" sınıfından olduğu kabul edilen ses ve onun özel bir şekli olan müziği kötü ve zararlı (habîs/münker) yapan icra şekli ile icrası sonucunda elde edilen sonuçtur. Bundan dolayıdır ki, hemen bütün alimler insana faydası olan müzik icrasının helal ve mübahlığını kabul etmişlerdir.

3-Alimlerin üzerinde durduğu önemli sorun, temelde tayyibât'tan olan müziğin, habâis/münkerât'ın önemli bir kısmı olan "lehv" sınıfına girip girmeyeceğidir. Çünkü alimler, hangi şekil, zaman ve zeminde icra edilirse edilsin "lehv" sınıfına giren her türlü müziğin haram olacağını ifade etmişlerdir.

4-"İnsanları yapmaları gereken aslî görevlerinden alıkoyan her şey" olarak tanımlanan lehv, müzik icrasında daha da önem kazanmaktadır. Çünkü "lehv"ın temeli zevke dayanmakta, zevkli olan şeyler de genelde insanları aslî görevlerinden alıkoymaktadır ki bu özellik müzik için fazlasıyla geçerlidir. Tarihte ve günümüzde müzik her türlü zevk ve eğlencenin olmazsa olmazları arasında yerini almış, ister dînî ister din dışı müzik icra edenler kendilerini müziğin gizemli dünyasına kapılmaktan alıkoyamamıştır. Başlangıçta belki geçici ve sıradan bir iş olarak ilgilenilen müzik, kısa bir süre içerisinde insanı etkisi altına alarak, her türlü acısını ve sıkıntısını unutturabildiği gibi, her türlü zevk ve eğlencesini de doyumsuz hale getirebilmektedir. Bu da bir çok insanı aslî görevlerinden uzaklaştırmakta ve iman ve amel-i salih toplumu yerine zevk ve eğlence (lehv) toplumunun oluşmasına sebep olmaktadır. Geçmişte İslâm alimlerinin müziğe karşı takındıkları olumsuz tavrın temelinde de İslâm dünyasında görülen bu değişimin payı büyük olsa gerektir.